

MILITAIRE SPECTATOR

1GNC'S COMPREHENSIVE APPROACH TO COLLECTIVE DEFENCE

- Interview with Alexander Rhotert: 'The situation in Bosnia is getting worse by the day'
- De Republiek en de Torstensonoorlog (1643-1645)

FOTO MCD, AARON ZWAAL

In *Militaire Spectator* 3-2023 verschijnt onder meer: 'Officieren weer leren vechten', van luitenant-kolonel Pieter Soldaat MA en luitenant-kolonel Gijs Tuinman MAMO en RMWO.

De oorlog in Oekraïne toont na Georgië (2008), Syrië (2014) en Nagorno-Karabach (2020) aan dat gevechtsoperaties, met als doelstelling de dreiging of de toepassing van militair geweld om gewenste effecten te bereiken, nog steeds relevant zijn. De krijgsmacht is de enige organisatie die ingericht is op het winnen van het gevecht. Maar militairen moeten dat

gevecht, vooral op tactisch niveau, dan wel kunnen leveren.

De vraag is of de Nederlandse krijgsmacht überhaupt nog wel weet hoe te vechten en te winnen in een oorlog met een reële vijand die aanzienlijke verliezen accepteert en zich continu aanpast. Misschien denken we dat we goed zijn, maar komt dat niet doordat we niet meer weten wat er gebeurt op het gevechtveld? We weten niet meer wat we niet weten. Hoe hervinden we die kennis en hoe bereiden we onze officieren weer goed op het gevecht voor? ■

Macht... en tegenspraak?

Op Prinsjesdag 2022 ontvangt iedere medewerker van de Bestuursstaf onverwacht een digitaal boek van 500 bladzijden: *Macht en moed. Over ambtelijk vakmanschap en de kunst van het tegenspreken*. De Bestuursraad hoopt dat het boek inspireert en tot samenspraak, creativiteit en tegenspraak zal leiden. Ter afsluiting wordt iedereen succes gewenst met het nieuwe parlementaire jaar en – niet te vergeten – de realisatie van de *Defensienota*. In november 2022 stapt de ambtelijke top van de Tweede Kamer op. Een unicum in de parlementaire geschiedenis. Het vertrek leidt tot een brandbrief van hoge ambtenaren over het ‘verruwde’ krachtenspel tussen politici en ambtenaren. Eerder gooit de secretaris-generaal van Economische Zaken al de handdoek in de ring. De brief benadrukt de moed van degenen die de eer aan zichzelf hielden en spreekt van een krachtig signaal. Ambtenaren moeten zich veilig en vrij weten om tegenspraak te kunnen geven. Ook op momenten dat dit niet goed uitkomt.¹

Afgelopen januari volgt ambtelijk topperleg met premier Rutte en minister Bruins Slot van Binnenlandse Zaken. Een interview met de secretaris-generaal van Algemene Zaken en Binnenlandse Zaken maakt duidelijk dat vervolggesprekken gaan plaatsvinden.² Een mager resultaat gezien de geïnvesteerde dertig miljoen (!) euro in ‘ambtelijk vakmanschap’ tot 2026. Een investering met ambitieus klinkende programma’s als ‘Dialoog en ethiek’, ‘Grenzeloos samenwerken’ en ‘Loyale tegenspraak’.³

Wat heeft de ‘defensieambtenaar’ hiervan gezien? Hoe denkt de Bestuursraad invulling te geven aan loyale tegenspraak in een organisatie met een sterk ontwikkelde militaire en civiele hiërarchie? De strijd in Oekraïne laat nut en noodzaak zien van creativiteit vis-a-vis kadaverdiscipline. Het uitbuiten van een situatie – het winnen van een oorlog – is enkel mogelijk als mensen kansen benutten en daarbij gebaande paden kunnen verlaten. Tegenspraak als inherent onderdeel van de organisatie, waarbij bevel of opdracht niet klakkeloos, maar op basis van het oogmerk van de leidinggevende wordt uitgevoerd. De defensiemedewerker – met of zonder uniform – moet worden gestimuleerd om vrij te denken, om alternatieven aan te dragen, om wars te zijn van ingesleten patronen.

De redactie is voor tegenspraak; vandaar deze kritische noot. Verandering komt niet tot stand door per mail een boek te verspreiden waarin heel veel auteurs worden geciteerd, maar geen antwoorden worden geformuleerd.⁴ Effectieve tegenspraak verlangt meer. Laat de discussie hierover gaan. Naast een oproep is dit evenzeer noodzaak. Anders zal het gevleugelde begrip ‘functie elders’ als consequentie van onafhankelijk en kritisch denken nog lang opgeld blijven doen. En daar wordt niemand beter van. ■

- 1 Lamyae Aharouay en Hugo Logtenberg, ‘Hoge ambtenaren bezorgd over samenwerking met politiek, topperleg bij Rutte’, *NRC*, 10 januari 2023.
- 2 Lamyae Aharouay en Hugo Logtenberg, ‘Topambtenaren kritisch over politiek: ‘Er worden met enige regelmaat irreële eisen aan ons gesteld’’, *NRC*, 16 januari 2023.
- 3 ‘De ambtenaren-tapes: een blik achter de schermen in Den Haag’, *NRC-podcast Haagse Zaken*, 11 februari 2023.
- 4 Wim Derksen, ‘Tegensprekende ambtenaren zijn een zegen voor het land’, 17 januari 2022. Zie: www.wimderksen.com.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
Itkol drs. L. Boskeljon-Horst
kol dr. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. dr. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar
drs. R. de Winter

BUREAU REDACTIE

M. Katsman MA
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
studenten € 22,50
buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Een Poolse Leopard en
Amerikaanse M1A2 Abrams tanks tijdens
Defender Europe in Mielno, mei 2022

Foto: US Army National Guard, Tara Fajardo
Artega

FOTO US ARMY, ALEXSKRIPNICHUK

1GNC's comprehensive approach to Collective Defence

Paul van der Touw

The war and humanitarian crisis in Ukraine demonstrate that protecting
civilians in urban environments requires a comprehensive approach.

The Netherlands Journal of War Studies: Call for papers

Papers can be submitted for *The Netherlands Journal
of War Studies*, a forthcoming peer-reviewed special
edition of the *Militaire Spectator*.

100

64

De Republiek en de Torstenssonoorlog (1643-1645)

Daniël Turk

De Torstenssonoorlog is een klassiek voorbeeld van hoe de symbiose tussen de commerciële en militaire aspecten van seapower zich in het verleden heeft gemanifesteerd.

78

‘The situation in Bosnia is getting worse by the day’

Frans van Nijnatten

In an interview with the *Militaire Spectator*, Alexander Rhotert speaks about the intentions of Moscow in the Western Balkans and the genocide of Srebrenica.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Macht... en tegenspraak?	53
TEGENWICHT	Red de krijgsmacht, stem socialistisch!	88
COLUMN SERGEI BOEKE	Door de Oekraïense bomen het bos niet meer zien	90
RETROSPECTATOR	Ballonnen, zeelieden en spionnen	92
BOEKEN	<i>Ongekend en onderscheidend</i> en <i>Hawija</i>	94

1GNC's comprehensive approach to Collective Defence

How to shape civil-military interaction towards Collective Defence

Colonel Paul van der Touw EMSD*

Well before the Russian invasion in Ukraine in 2022 NATO decided to redirect its efforts towards Defence and Deterrence throughout Alliance territory, explicitly opposing an ever more assertive Russian Federation. 24 February 2022 brought what was to be a conflict not only between democratic and autocratic systems, but also between parties pursuing opposing ideologies regarding the protected status of non-combatants. From the start Putin's war deliberately targeted populations, civilian infrastructure and urban centres with the aim to spread terror and weaken political resolve. The war and humanitarian crisis in Ukraine demonstrate that the future of conflict will include the use of both hybrid and conventional military capabilities to target the most vulnerable. Protecting civilians in urban environments requires a comprehensive approach to foresee and mitigate risks to civilians and ensure respect for International Humanitarian Law.

A German Leopard tank moves through the forest. In every role TGNC's composition is suited to contribute to NATO Deterrence and Defence through its ability to direct large-scale land operations

PHOTO NATO

Recognizing that urban warfare will be inevitable,¹ NATO introduced two specific policies: firstly on resilience and secondly on the Protection of Civilians in Armed Conflict. Both were designed to help understand and mitigate conflict-related impacts on civilians, albeit from different perspectives. In order to respond to this new and still-changing threat environment NATO will be required to embrace an innovative approach connecting civil preparedness and military response at all levels and potentially integrate the various lenses under the capstone 'human security'.² Following this line of thought, 1 (German/Netherlands) Corps (1GNC) redirected the main effort of the Common Effort programme³ from Crisis Response to Collective Defence.

In deduction of the approach to connect civil preparedness with human security in operations, in this article 1GNC delivers a plea to military forces to invest in the ability to protect civilians (in armed conflict), support national resilience, and conduct stewardship. To operate effectively, in any operational context but certainly within the context of Collective Defence, the Corps declared these three *focal areas* for the targeted development of its Comprehensive Approach.

Land operations: by nature population-centric

Germany and the Netherlands, as Framework Nations, committed 1GNC to NATO's Strategic Framework in various roles.⁴ In every role the Corps' composition is suited to contribute to NATO Deterrence and Defence⁵ through its ability to direct large-scale land operations. Since land operations are by nature population-centric, Commander 1GNC will be confronted with a multitude of challenges and dilemmas related to operating in a condensed and increasingly complex civil environment. So apart from ensuring military dominance on the battlefield it is crucial the Corps outmanoeuvres its opponents in the civil environment as well.⁶

Operations in Afghanistan and Iraq underlined the importance for the military to understand the fabric of the society it operates in.⁷ Maintaining a population-centric perspective respecting human security is crucial to achieve any military success, no less so in the context of Collective Defence. The battle for control of and support from a contested society can only be won if we convince and instil confidence in the population and its leading elite, whose cooperation, trust and support we aim to secure.⁸ And as we cannot learn to navigate the civil environment through the internet, civil-military interaction remains one of the primary means for the land force to expand its knowledge and build shared situational awareness.

The aim must be to create understanding about resilience, or the lack thereof, and identify societal strengths and weaknesses. To achieve such understanding requires systematic assessment in cooperation with the intelligence community, much in the same way in which a conventional adversary would be assessed. The analysis must include an understanding of civilian needs, of who satisfies those needs and of the system's vulnerability to disruption.

Mitigating harm

Past and current conflicts have demonstrated that civilian populations will be targeted in

* Colonel Paul van der Touw EMSD is Deputy Chief of Staff for Communication & Engagement at 1 (German/Netherlands) Corps.

- 1 Center for Civilians in Conflict, 'Policies and Practices to Protect Civilians: Lessons from ISF Operations Against ISIS in Urban Areas', 1 October 2019. See: <https://civiliansinconflict.org/publications/research/policies-practices-to-protect-civilians/>.
- 2 Andrew Atkinson, Marco Grandi and Gergana Vaklinova, 'Resilience, Human Security, and the Protection of Civilians: A critical approach for future urban conflict', The Stimson Center, 13 June 2022. See: <https://www.stimson.org/2022/resilience-human-security-and-the-protection-of-civilians-a-critical-approach-for-future-urban-conflict/>.
- 3 See: www.common-effort.org. In 2020, 1GNC through 'The Two Pillar-Approach' expanded the Common Effort Community's investment in collaborative comprehensive mechanisms from Crisis Response Operations to Collective Defence (warfighting).
- 4 NATO Long Term Commitment Plan 2022-2026.
- 5 NATO 2022 Strategic Concept. Endorsed during the Madrid Summit on 29 June 2022, 2-34.
- 6 David Brown et al, *War amongst the people* (Howgate Publishing, 2019), Sandhurst Trends in International Conflict.
- 7 Michael E. O'Hanlon, 'Iraq without a plan', *Policy Review* no. 128 (December 2004&January 2005), Hoover Institution.
- 8 T.R. Mockaitis, 'Winning hearts and minds. The unlearned lessons of counter-insurgency', *Militaire Spectator* 174 (2005) (6).

Military exercise in an urban environment. Operations in Afghanistan and Iraq underlined the importance for the military to understand the fabric of the society it operates in

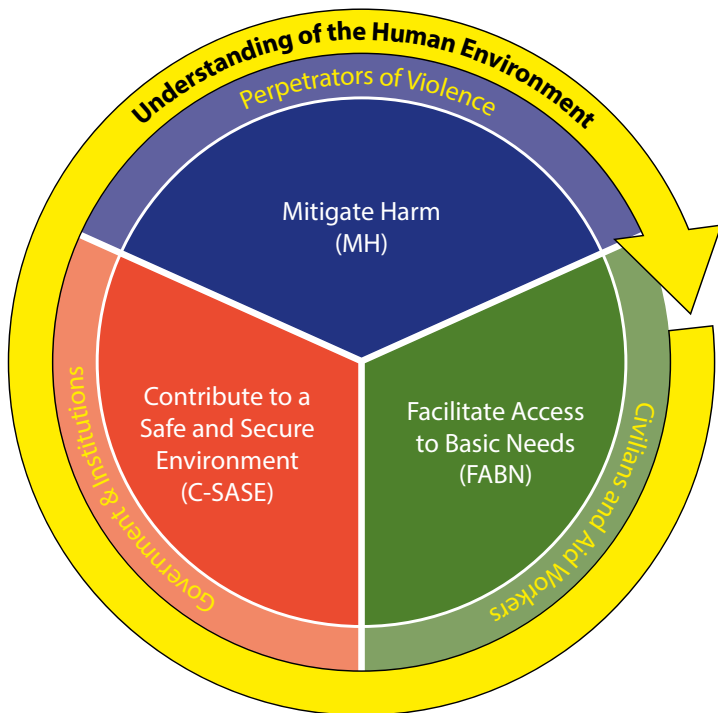
PHOTO MCD, SJOERD HILCKMANN

various ways, including their critical infrastructure, goods, and services.⁹ The challenge for military forces is to defeat threats harboured by the civilian population while mitigating civilian harm as much as possible. It is vital to predict an adversary's intentions, abilities, and actions to disrupt a society.¹⁰ Adversaries could seek either to keep populations fixed in place, generating significant political-military dilemmas, or to force the mass movement of people to stress Alliance member states. These dynamics took place across Europe with a flow of refugees from Belarus crossing the Polish border and the current exodus of Ukrainian refugees into Western Europe.

Based on experience in conflicts over the past three decades, NATO made significant progress in integrating the Protection of Civilians (PoC) into military campaigns. Protecting civilians is critical to all three of NATO's core tasks¹¹ since future confrontations are likely to accidentally harm civilians. NATO's ability to implement protective measures is eminently relevant for

legal, moral and humanitarian reasons. Approved by the North Atlantic Council in 2018, the NATO Military Concept for the Protection of Civilians¹² is designed as a set of planning principles for all NATO members and NATO-led campaigns. The concept was operationalized in the *PoC Handbook* (2021),¹³ which explains how PoC considerations are part of the military planning process. The *Handbook* provides guidance on how to engage the civilian popula-

- 9 Center for Civilians in Conflict, 'Emerging Patterns of Civilian Harm in Ukraine', 9 March 2022. See: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2022/03/Emerging-Patterns-of-Civilian-Harm-in-Ukraine_Final.pdf.
- 10 Sahr Muhammedally, 'A Primer on Civilian Harm Mitigation in Urban Operations', Center for Civilians in Conflict, June 2022. See: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2022/07/CIVIC_Primer_CivilianHarm_Mitigation_UrbanWar.pdf.
- 11 The NATO core tasks are: Deterrence and Defence, Crisis prevention and Management, and Cooperative Security. See *NATO 2022 Strategic Concept*, 20-64.
- 12 Based on the NATO Policy for the Protection of Civilians, endorsed by the Heads of State and Governments participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016.
- 13 SHAPE J9 Division, 'The protection of civilians Allied Command operations handbook', 11 March 2021. See: <https://shape.nato.int/news-archive/2021/the-protection-of-civilians-allied-command-operations-handbook>.

Framework Protection of Civilians in Armed Conflict. Source: NATO PoC Handbook, page 8

tion with due consideration using three interrelated thematic lenses: mitigate harm, facilitate access to basic needs, and contribute to a safe and secure environment.

Resilience is a deterrent

In discussions on sustainable and inclusive security the applicability of the concept of resilience often stumbles upon a jumble of terms and objectives. Resilience has been a central pillar of total defence, a concept developed during the Cold War and encapsulating a state-centric approach to security (territorial integrity, sovereignty) in the event of a military attack. Not until 1990 was the concept refocused to anchor disaster management in civil preparedness. It is currently being revisited to

introduce an all-hazards lens to a revitalized whole-of-society approach.

The application of the concept of resilience emerges as a critical measure against hybrid threats. If hybrid strategies seek to undermine the security and stability of societies while applying pressure from within, then identifying existing vulnerabilities and potential fault lines to build resilience against risks and threats would be a prudent undertaking. After all, resilient societies play a crucial role in deterrence and defence as they provide critical support to the Alliance in times of both peace and crisis. Resilient communities provide a less attractive target for malicious outside actors, significantly increasing the cost of victory and reducing the chances of the adversary’s success.

Although they are primarily a national responsibility, resilience and civil preparedness are important aspects of collective security, and they are therefore a subject of active engagement by NATO with capitals, civil ministries and the EU. NATO institutions assist member states through collaborative assessment and advice, applying an ‘all hazards’ approach to reduce societal vulnerabilities and prepare societies for hardship. Even before Russia’s invasion of Ukraine in 2022 the security environment had become unpredictable which led to a renewed focus on civil preparedness.¹⁴ NATO and its member states must be ready for a wide range of contingencies that could severely impact societies and critical infrastructure. This is especially relevant in the confrontation with new threats, including cyber, information and other hybrid activities. These activities undermine political and societal cohesion just as much as the conventional force-on-force aspects of warfare. They certainly add to the complexity of a crisis or conflict and require an integrated response.

What does it mean for 1GNC-led operations?

Critically, the comprehensive nature of 1GNC-led operations is nested in the Corps’ operational design of Operations Plan 2027. Through this

14 Anchored in Article 3 of the NATO Treaty, civil preparedness has three core functions: continuity of government, continuity of essential services, and civil support to military operations.

PHOTO NATO

Meeting of NATO's Senior Resilience Officials. NATO institutions assist member states with resilience through collaborative assessment and advice

plan the Corps aims to continue the Comprehensive Approach as a proven element of our Operating Concept, including warfighting. Understanding the civil environment, its resilience and vulnerabilities is a vital component of the Corps' picture of the operating environment and not seldom a driver of decision-making.

To meet the demands of operating in a high-intensity, high civil-military dependency environment 1GNC aims to develop a staff function capable to provide policy advice on civil matters, coordinate staff action to gain situational understanding of the civil environment, support comprehensive planning, direct civil-military operations, and support campaign assessment. This function exceeds the present scope of the CIMIC-branch and will be based on the existing model of the Corps' Communication and Engagement Coordination Cell. The function is to comply with the parameters of both warfighting and Crisis Response Operations and

must be adapted to the level of civil-military interaction required to execute the military campaign. In parallel, the Corps formulates additional capacities in terms of assessment and liaison. These are required to ensure that the needs of the deployed force are met, that Strategic Communication is aligned with the Host Nation and that the Host Nation's resilience can be supported.

With these parameters set, the Corps is able to make the necessary investments in the following three civil-military aspects, which we consider focal areas in the context of Collective Defence.

Protection of Civilians

1GNC acknowledges that all feasible measures must be taken to avoid, minimize and mitigate harm to civilians. Due consideration is given to those groups that are most vulnerable to immediate military effects and to violence within the local context. The Corps continuously engages with actors, authorities and institutions

Protecting civilians in urban environments requires a comprehensive approach to foresee and mitigate risks to civilians and ensure respect for International Humanitarian Law

able to assist in understanding the civil environment. Understanding not just in a quantifiable sense, but also in the sense of interpreting culturally-motivated perceptions and actions that may lead to unexpected behaviour of parts of the population. To influence such behaviour with the intent to mitigate harm, the Corps communicates using multiple avenues, aligned with the Host Nation.

1GNC has institutionalized civilian harm mitigation measures at all stages of operations. For instance, by purposely integrating civilian factors in the Land Targeting Process and giving special attention to dual-use targets,¹⁵ the Corps is better positioned to find the right balance between kinetic and non-kinetic engagement. The principal thought is that civilian harm can be avoided better through non-kinetic than kinetic engagement. Another example is the application of Civilian Casualty mitigation procedures in operations. These procedures include data and evidence gathering, tracking, reporting and monitoring, as well as actions to investigate all suspected or alleged collateral damage. Such mitigation procedures provide better understanding of the (civil aspects of the) operating environment, and allow commanders to learn from mishaps. Understanding the

military effects on the operating environment is vital to quickly and accurately address any harm done, and to avoid misperceptions and maintain credibility and legitimacy as a force.

Taking encouragement from NATO, to induce the proper mind-set 1GNC includes fundamentals and dilemmas related to the Protection of Civilians as the standard elements of internal training and training we deliver as Professional Training Platform.¹⁶ Military decision-makers must have comprehensive understanding of the operating environment and they assess not only from a legal perspective ('are we allowed to?'), but also from the perspective of human security ('should we?') within hybrid and high-intensity conflicts.

Resilience

By default, operations in the context of Collective Defence will be supported by or conducted on the territory of one or more member states. National sovereignty of a member state is neither superseded nor curtailed by invoking Article 5. However, pursuant to the NATO Charter, member states are committed to deliver unrestricted Host Nation Support to set conditions for the military campaign on its territory to succeed. Although deployed NATO forces do not have a leading role in organizing or directly supporting the Host Nation's resilience, by design the state and the force are mutually dependent.

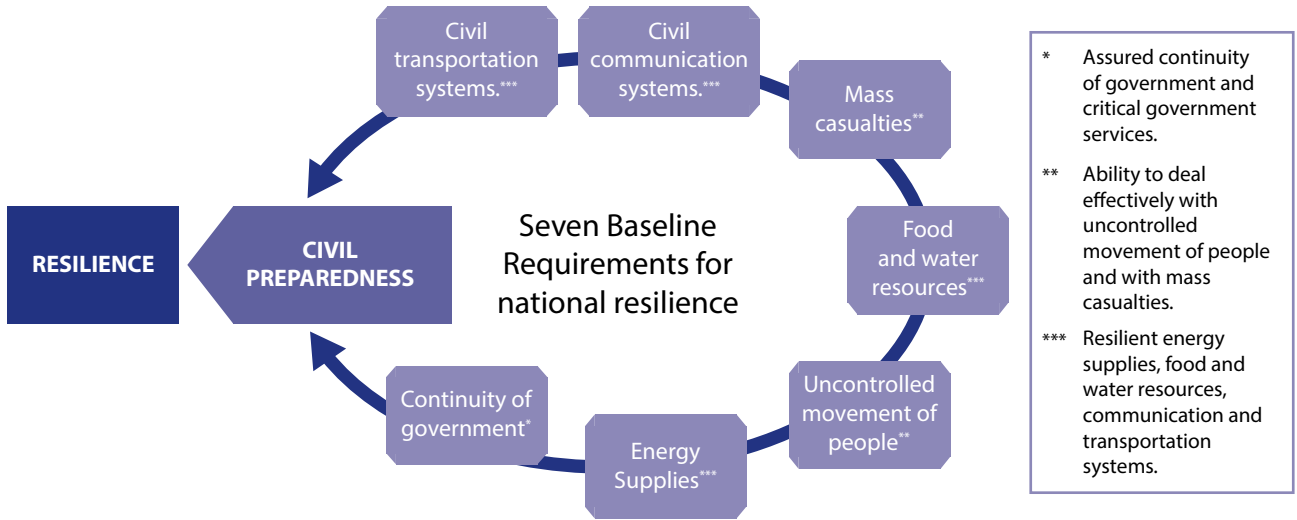
1GNC adheres to Seven Baseline Requirements, as defined by NATO, to assess a nation's resilience level and identify areas that potentially require deconfliction or support:¹⁷

1. assured continuity of government and critical government services;
2. resilient energy supplies;
3. ability to deal effectively with uncontrolled movement of people;
4. resilient food and water resources;
5. ability to deal with mass casualties;
6. resilient civil communication systems;
7. resilient civil transportation systems.

These Baseline Requirements provide a standardized frame to facilitate targeted

¹⁵ Dual-use targets are those military targets that have both a military and civilian application. Because of their civilian application, these types of targets are given the utmost consideration in determining whether and how they are engaged.

¹⁶ As a Professional Training Platform, by nations' request, 1GNC designs and delivers training to NATO formations (division and brigade), at times for the purpose of their national certification.

Seven Baseline Requirements for national resilience

analysis, collaborative knowledge development and integrated crisis management, all of which are incidentally of critical importance when countering hybrid threats. For the Corps staff to deliver an in-depth analysis on potential vulnerabilities and mitigation strategies requires expertise of a vast array of topics.

The Corps intends to generate this expertise both in reach-back and as a deployable capability via the Common Effort Community. The Community was established in 2010 as a platform to foster knowledge development and integrated planning as intended with NATO's Comprehensive Operations Planning Directive. Community members represent a diverse group of state, private and public institutions, all with vested interests to promote international stability.

Stewardship

Regardless of the level of preparedness, it is uncertain whether a Host Nation remains capable of governing the full size of its territory during armed conflict. Consequently, 1GNC must be prepared to deal with limitations of Host Nation Support and the reduced delivery of services to parts of the population. Contributing factors may be a deteriorating security situation, breakdown of critical infrastructure, or reduced

responsiveness of the population. Irrespective of the cause, to maintain freedom of action and legitimacy NATO forces must be prepared to act as caretaker in regions where local authorities are temporarily ineffective and the population is in peril. This means the force should be capable of delivering protective support, facilitating humanitarian assistance and controlling the movement of people.

Since conventional forces are less suitable for such caretaker tasks, to exercise stewardship in the broadest sense and for a longer duration requires a dedicated military capability.¹⁷ This capability is historically referred to as Civil Affairs and needs reinvestment by NATO and its member states. In careful preparation of potential caretaker tasks, 1GNC will develop a blueprint for such a Civil Affairs capability, which may serve as a starting point for further studies by NATO or the Framework Nations. ■

17 Andrzej Jacuch, 'Security and defense challenges – civil preparedness in NATO', *Scientific Journal of the University of Land Forces* 52 (2020) (2). See: https://www.researchgate.net/profile/Andrzej-Jacuch/publication/342546554_Security_and_defense_challenges_-_civil_preparedness_in_NATO/links/61e08c648d338833e368cf3a/Security-and-defense-challenges-civil-preparedness-in-NATO.pdf?origin=publication_detail.
 18 United States Department of the Army, 'Civil Affairs general concepts', January 2019. See: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN16411_GTA%2041-01-001_FINAL.pdf.

De Republiek en de Torstensonoorlog (1643-1645)

*Maritieme macht in het schemergebied tussen
oorlog en vrede*

Daniël Turk*

Op 13 oktober 1644 vond een treffen plaats tussen de Deense en Zweedse marines nabij het eilandje Fehmarn, voor de oostkust van Sleeswijk-Holstein. Tussen de wirwar van rood-witte en blauw-gele vlaggen viel er in de mêlee ook een twintigtal Nederlandse schepen te ontwaren. Dit eskader was echter niet gezonden door de Staten-Generaal of uitgerust door een van de vijf admiraliteitscolleges die gezamenlijk de Staatse vloot vormden. En hoewel in dit Zweeds-Deense conflict enorme commerciële belangen op het spel stonden, was de Nederlandse Republiek officieel geen belligerent. De Nederlandse maritieme macht speelde desalniettemin een cruciale rol in het afdwingen van voor de Republiek gunstige handelsvoorwaarden in het Oostzeegebied. Het is in veel opzichten een klassiek voorbeeld van hoe de symbiose tussen de commerciële en militaire aspecten van 'seapower', die juist zo karakteristiek was voor de westerse benadering van maritieme macht, zich in het verleden heeft gemanifesteerd.

FOTO ZWEDS MARITIEM HISTORISCH MUSEUM

De zeeslag tussen Deense en Zweedse schepen bij Fehmarn in 1644, tijdens de Torstensonoorlog

De traditionele synergie tussen overzeese handel en afhankelijkheid enerzijds en het budget voor de marine anderzijds is in het Westen al lang verwaterd. Het vrije gebruik van de zee wordt als een vanzelfsprekendheid gezien en scheepvaart en de zeggenschap over haveninfrastructuur zijn los komen te staan van nationaal (veiligheids)beleid.¹ In China daarentegen is er, zoals Jonathan Holslag recentelijk betoogde in zijn studie 'Every Ship a Warship', sprake van een toenemende militarisering van zijn civiele maritieme sector.² Hoewel in dat land het onderscheid tussen publiek en privaat op zijn zachts gezegd diffuus is te noemen, laat dat onverlet dat de maritieme sector en 'private' scheepvaartbedrijven een integraal onderdeel vormen van China's maritieme strategie.

Het omstreden minderheidsbelang van de Chinese scheepvaartonderneming Cosco in een haventerminal van Hamburg is slechts één voorbeeld van hoe dit zich manifesteert.³ De gevolgen van een Chinees meerderheidsbelang in de Griekse haven Piraeus deden zich eerder al gelden toen Chinese marineschepen in 2017 in Piraeus afmeerden tijdens wat officieel een diplomatiek bezoek, maar vermoedelijk een

proefvaart was. Want de haast complete controle over de havenoperaties stelt China ook in staat de haven te gebruiken voor zogeheten 'dual-use'-doeleinden. Een Griekse parlementariër sprak van een vorm van neokolonialisme alleen zonder de 'gunboats'.⁴ Die spreekwoordelijke gunboats zijn er wel degelijk, alleen niet perse in de vorm van traditionele grijze rompen. In Aziatische wateren krijgen Amerikaanse marineschepen in toenemende mate te maken met de witte rompen van de Chinese kustwacht en de blauwe

* D.P. (Daniël) Turk MA, MSc is als onderzoeker verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie. Hij promoveert aan de Vrije Universiteit Brussel op het onderwerp 'small navies'.

1 Andrew Lambert, *Seapower States: Maritime Culture, continental empires and the conflict that made the modern world* (New Haven, Yale University Press, 2018) 311.

2 Jonathan Holslag, 'Every Ship a Warship', september 2022. Zie: <https://www.jonathanholslag.be>.

3 Gerben van der Marel, 'Duitse regering beperkt Chinees belang in terminal Hamburg', *Het Financieele Dagblad*, 26 oktober 2022.

4 Geoffrey F. Gresh, *To Rule Eurasia's Waves: the new great power competition at sea* (New Haven, Yale University Press, 2020) 67.

rompen van de People's Armed Forces Maritime Militia – de 'kleine blauwe mannetjes' – die opereren in de maritieme 'gray zone', het schemergebied tussen oorlog en vrede. Zij vormen een extensie van de Chinese maritieme macht om middels 'coercive' maritieme diplomatie 'winning without fighting' te bewerkstelligen.⁵

Westerse landen hebben moeite een antwoord te vinden op de verschillende verschijningsvormen van dit hybride karakter van de Chinese machtsontplooiing op zee, terwijl die juist eeuwenlang het fundament vormden van de westerse invulling van maritieme macht. Het biedt de gelegenheid de aandacht te vestigen op een episode uit de Nederlandse maritieme geschiedenis die relatief onderbelicht is gebleven, maar desalniettemin een interessant historisch licht werpt op de inzet van 'hybride' maritieme machtsmiddelen. Het is hierbij nadrukkelijk niet de intentie deze historische case te extrapoleren naar hedendaagse uitdagingen. Tussen strategische studies en geschiedenis ligt, zoals Colin Gray schreef, een 'disciplinary-cultural divide of no small significance'.⁶ Ik wil deze divisie niet slechten, maar mij eerder aansluiten bij de woorden van Geoffrey Till over de rol van geschiedenis binnen strategische studies, namelijk: 'The chief utility of history for the analysis of present and future lies in its ability not to point out lessons, but to isolate things that need thinking about'.⁷ Hopelijk lukt dat door met dit artikel de hedendaagse Chinese

militarisering van het civiele maritieme domein van een historische context te voorzien.

De symbiose tussen de economische en militaire aspecten van maritieme macht

De Franse minister Jean-Baptiste Colbert, de architect van de maritieme ambities van Lodewijk XIV, stuurde in 1671 zijn zoon op een tour door Engeland en de Nederlandse Republiek om ieder aspect van hun macht ter zee te bestuderen. De memoranda die Colbert onder ogen kreeg bevestigden zijn vermoeden van de symbiotische relatie die bestond tussen hun maritieme economieën enerzijds en capaciteiten anderzijds. Beider capaciteiten hadden de Fransen van dichtbij gezien toen zij aan de zijde van de Republiek betrokken raakten in de Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-67). Al bleef de rol van *la Marine Royale* beperkt tot die van bliksemafleider, de omvang en intensiteit van de reeks zeeslagen op de Noordzee boezemden Colbert ontzag in. Hoe anders dan dankzij die hechte symbiose hadden de Nederlanders zich in enkele decennia kunnen omvormen van 'slechts Spaanse onderdanen tot een van de vooraanstaande zeemogendheden'.⁸ In het enorme Franse scheepsbouwprogramma dat zich onder het toezien van Colbert ontvouwde, stond Mercurius evenwel goeddeels aan de zijlijn.⁹ Het begrijpen van de synergie tussen de maritieme economie en navenante capaciteiten bleek iets anders dan er zelf invulling aan te geven.

In de Republiek stond Mercurius juist centraal. Sterker, het was lange tijd onduidelijk waar de rol van Mercurius ophield en die van Mars begon. De Nederlanders, met toen nog Antwerpen als het financiële en economische epicentrum van de Nederlanden, verwierven al hun leidende positie in het maritieme handelsverkeer toen ze nog 'slechts Spaanse onderdanen' waren. Al voor het uitbreken van de Opstand waren de Hollandse en Zeeuwse handelsvloeten groter dan die van Frankrijk en Engeland samen.¹⁰ Historisch is een dergelijke leidende handelspositie vaak hand in hand gegaan met maritieme suprematie. De Neder-

- 5 Andrew S. Erickson en Ryan D. Martinson, "'War without Gun Smoke". China's Paranaival Challenge in the Maritime Gray Zone', in: Andrew S. Erickson en Ryan D. Martinson (red.), *China's Maritime Gray Zone Operations* (Annapolis, Naval Institute Press, 2019) 1-2.
- 6 Colin S. Gray, *The navy in the post-Cold War world: the uses and value of strategic sea power* (University Park, Pa, Pennsylvania State University Press, 1994) 7.
- 7 Geoffrey Till, *Maritime Strategy and the Nuclear Age*, 2nd ed. (London, Macmillan Press, 1984) 224-25.
- 8 Gijs Rommelse en Roger Downing, 'The seventeenth-century Anglo-Dutch Wars in a European context', in: Gijs Rommelse en David Ormrod (red.) *War, Trade and the State. Anglo-Dutch Conflict, 1652-89* (Woodbridge, The Boydell Press, 2020) 54-55.
- 9 Mercurius, waarschijnlijk afgeleid van het Latijnse *Merx* (wat zoveel betekent als 'koopman' of 'commercie'), was in de Romeinse mythologie de god van onder meer handel en financieel gewin. In de context van dit artikel hanteer ik hem als symbool voor de commerciële aspecten van maritieme macht.
- 10 J.D. Tracy, 'Herring Wars: The Habsburg Netherlands and the Struggle for Control of the North Sea, ca. 1520-1560', *The Sixteenth Century Journal* 24 (1993) (6) 252.

Scheepvaartbedrijven zoals Cosco vormen een integraal onderdeel van China's maritieme strategie, waarbij maritieme infrastructuur ook wordt gebruikt voor 'dual-use'-doelinden

FOTO ANP, MICHAEL PROBST

landers bereikten echter hun dominantie positie in het Europese handelsverkeer dankzij innovatiekracht en concurrentievoordelen, en niet omdat zij de bescherming genoten van een eigen of door de Habsburgers verschaft oorlogsvloot. Integendeel, zelfs gedurende de eerste jaren van de oorlog tegen Spanje bezaten de opstandige gewesten geen noemenswaardige zeemacht.

'Every ship a warship' is toepasbaar wanneer we spreken over de Nederlandse zeemacht in die periode. De maritieme macht van zeemogendheden berustte traditioneel altijd op hun koopvaardij. Tot ver in de zeventiende eeuw vervulden handelsvloeden een 'dual-use'-rol. Dit was niet anders voor de Republiek. Haar eerste zeemacht bestond uit grote aantallen kleine vlieboten, gebouwd voor vrachtverkeer op de binnenlandse vaarwegen, die plots werden ingezet om de Vlaamse kust te blokkeren. De admiraliteitscolleges deden tussen 1599 en 1601 dan wel een halfslachtige poging het Nederlandse maritieme potentieel om te zetten in een volwaardige marine met speciaal daarvoor gebouwde oorlogsschepen, maar deze inspanningen werden al snel weer opgegeven.¹¹ In

plaats daarvan ontvouwde zich een tamelijk unieke wijze waarop de Republiek haar veiligheid op zee vormgaf; een organisatiestructuur die als geen ander invulling gaf aan de synergie tussen de commerciële en militaire aspecten van maritieme macht.

Er is onder historici nogal wat discussie over de effectiviteit van de Nederlandse maritieme organisatiestructuur in de zeventiende eeuw; een discussie die zich toespitst op de vraag of het (relatieve) maritieme succes van de Republiek het resultaat was *dankzij* of juist *ondanks* de wijze waarop ze haar maritieme veiligheid had vormgegeven. Jan Glete verbaast zich erover dat Nederland tijdens een lange, uitputtende oorlog een leidende economische mogendheid werd zonder een marine te ontwikkelen die in staat was haar wil aan haar vijanden op te leggen.¹² J.R. Jones stelt dat de Nederlandse zeemacht nooit de commerciële dominantie van de Republiek had kunnen evenaren omdat veel

11 Jan Glete, *Navies and Nations: Warships, Navies and State building in Europe and America, 1500-1860*, vol. I (Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1993) 156.

12 *Ibidem*, 163.

van de geopolitieke factoren die dat succes faciliteerden juist in tijden van oorlog fatale zwakheden blootlegden.¹³ En Paul Kennedy vraagt zich in het geval van de Republiek af of een economie ook te afhankelijk kan zijn van de zee.¹⁴ Het reikt te ver om de vroege organisatiestructuur hier in geuren en kleuren te beschrijven, anders dan te constateren dat het onderliggende principe van het Nederlandse maritieme beleid was dat de veiligheid op zee in eerste aanleg werd verzorgd en gefinancierd door de economische actoren die daarvan profiteerden.¹⁵ Het bekendste voorbeeld van de symbiotische publiek-private samenwerking die daaruit voortkwam was de VOC, maar het principe gold breder. Zo had het College van de Grote Visserij de bevoegdheid eigenhandig oorlogsbodems uit te rusten om de Nederlandse visserij op de Noordzee te beschermen tegen de Duinkerker kapers. En Amsterdamse kooplieden organiseerden zichzelf in de Directie van de Levantse handel voor de beveiliging van een handelsroute die voer door de Straat van Gibraltar.¹⁶ Ook andere handelsconsortia schakelden de 'markt' in wanneer zij niet konden rekenen op de bescherming van de admiraliteitscolleges.

Deze lappendeken van verschillende 'zwaarmachten' zou tegenwoordig als een zwaktebod en een ondermijning van het 'sociaal contract' worden beschouwd, maar het stelde de Republiek in staat haar maritiem potentieel tegen relatief lage kosten voor de belastingbetaler te

ontplooiën. In de Europese landen waar begin zeventiende eeuw al wel de maritieme macht volledig onder staatsgezag kwam te staan, zoals Denemarken en Zweden, was dat juist eerder een reflectie van de beperkte omvang van hun handelsvloeden dan een bewuste strategische keuze.¹⁷ Dat dergelijke kleinere, doch relatief professionele zeemachten geduchte tegenstanders of effectieve bondgenoten konden zijn, ervoeren de Nederlandse bemanningsleden van de door Zweden ingehuurde 'hybride' schepen op 13 oktober 1644.

De Torstensonoorlog: de Republiek in de maritieme 'gray zone'

Julian Corbett schreef over de Engelse marine in het Tudor-tijdperk dat die bestond uit 'the whole of its shipping'.¹⁸ Het is een uitspraak die in veel opzichten ook opgaat voor de Nederlandse zeemacht gedurende het gros van de zeventiende eeuw. De idee van 'every ship a warship' gold voor veel van de Nederlandse schepen die voeren op Azië, opereerden in het Atlantische gebied, of de Straat van Gibraltar passeerden. Voor de omvangrijke handel op de Oostzee werd daarentegen het fluitschip gebruikt. Dit type schip, dat vanwege zijn grote laadvermogen en kleine bemanning de spil was in de Nederlandse dominantie van de Europese vrachtaar, was weerloos en kon daarom rekenen op de bescherming van de admiraliteitscolleges die hun inkomsten haalden uit de door de koopvaardij betaalde konvooi- en licentiegelden. Dit zichzelf financierende systeem moet overigens niet worden geïdealiseerd. In 1639 bijvoorbeeld telde de Staatse vloot in het Engelse Kanaal slechts 29 zeilen; een haast verwaarloosbaar aantal wanneer afgezet tegen de omvang van de handelsvloot die zij moesten beschermen.¹⁹

Voor het Oostzeegebied gold daarentegen dat eenmaal de Sont gepasseerd en de sloopstol betaald de Nederlandse handelsschepen in relatieve veiligheid de havens konden aandoen. Het Deense Sonttolbeleid was echter een continu frictiepunt in de betrekkingen tussen beide landen. De nauwe zee-engte stond onder volledige Deense controle waardoor koning

13 J.R. Jones, 'The Dutch Navy and National Survival in the Seventeenth Century', *The International History Review* 10 (1988) (1) 18-19.

14 Paul M. Kennedy, *The rise and fall of British Naval Mastery*, 3rd ed. (London, Penguin Random House, 2017) 51.

15 Erik Odegard, 'Convoys and Companies: Privatising Economic Warfare at Sea in the Dutch Republic, 1580-1800', in: David Morgan-Owen en Louis Halewood (red.), *Economic Warfare and the Sea. Grand Strategies for Maritime Powers, 1650-1945* (Liverpool, Liverpool University Press, 2020) 68.

16 Johan E. Elias, *Het voorspel van den Eersten Engelschen Oorlog. Eerste Deel: Het Britsch-Nederlandsche Antagonisme in Europa* (Den Haag, Martinus Nijhoff, 1920) 50.

17 David Parrott, *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe* (Cambridge, Cambridge University Press, 2012) 291.

18 Julian Corbett, *England in the Mediterranean: A Study of the Rise and Influence of British Power within the Straits, 1603-1713*, vol. 1 (London, Longmans, Green, and Co., 1917; second edition) 170.

19 Frits Snapper, *Oorlogsinvloeden op de overzeese handel van Holland, 1551-1719* (Amsterdam, Drukkerij van Ellerman Harms, 1959) 97.

Christiaan IV een positie had die misschien het beste te vergelijken is met de spreekwoordelijke Saoedische hand op de oliekraan. Met het verhogen van de tol kon hij namelijk de Nederlandse winstmarges afromen en hun leidende positie in het Europese vrachtverkeer ondermijnen. Tijdens de Bestandsjaren (1609-21) waren de spanningen al hoog opgelopen, maar na 1638 volgden verdere verhogingen van de Sonttol als onderdeel van nieuw Deens mercantilistisch beleid.

Dit was het gevolg van een forse ommezwaai in het Deense buitenlandbeleid. Denemarken, eeuwenlang de dominante mogendheid in het Oostzeegebied, zag als het gevolg van de Zweedse expansiepolitiek de regionale machtsverhoudingen kantelen. Dit proces wist Christiaan zelf overigens te versnellen door zich in 1625, aangemoedigd door Engelse en Nederlandse subsidies, te mengen in een religieus conflict dat tot dan toe nog louter een Duitse aangelegenheid was en de boeken in zou gaan als de Dertigjarige Oorlog (1618-48). Christiaans moment als

protestantse 'kampioen' was echter van korte duur. De keizerlijke legerleider Wallenstein nam bezit van Jutland en alleen de Deense marine voorkwam een invasie van de Deense eilanden. De Republiek dreigde nu een dubbele rekening gepresenteerd te krijgen. Niet alleen waren de aan Denemarken verstrekte subsidies in een bodemloze put beland, de Deense nederlaag leek bovendien te resulteren in een nieuw monsterverbond met mogelijk desastreuze gevolgen voor de Nederlandse commercie in de Oostzee. Op Wallensteins initiatief kwam een informele alliantie tussen Spanje, de keizer en de Hanze-steden tot stand.²⁰ Zijn plan behelsde dat het Hanzeverbond een monopolie verkreeg op de Spaanse handel met het Oostzeegebied in ruil voor het openstellen van havens voor Spaanse kaperschepen. Wallenstein zou de geselecteerde havens bezetten, terwijl Spanje het geschut en de maritiem experts beschikbaar stelde voor wat

20 Golo Mann, *Wallenstein. His life narrated by Golo Mann* (London, André Deutsch Limited, 1976) 364-5.

De Vierdaagse Zeeslag tijdens de Tweede Engelse Zeeoorlog. De Franse minister Colbert probeerde te leren van de symbiotische relatie die zou bestaan tussen de Nederlandse en Engelse maritieme economieën enerzijds en hun militaire capaciteiten anderzijds

een ‘tweede Duinkerken’ moest worden. Het Spaanse oog viel om praktische redenen op Oost-Friesland, terwijl de keizer opteede voor een stad in Pommeren direct aan de Oostzee, waar de Nederlandse koopvaardij het kwetsbaarste was.²¹

De Dertigjarige Oorlog en de hervatting van de oorlog tussen Spanje en de Republiek na 1621 zijn – incidenten daargelaten – gescheiden conflicten gebleven en in de historiografie ook als dusdanig behandeld. Als dit ‘Baltic design’ doorgang had gevonden was een actieve betrokkenheid van de Republiek in de ‘Duitse’ oorlog onafwendbaar geworden. Wallensteins plan liep echter stuk op het verzet van de Hanzestad Stralsund. Zijn in 1628 aangevangen belegering van een van de laatste protestantse bolwerken in Duitsland noopte Gustaaf Adolf van Zweden te interveniëren en hij voorkwam daarmee de ondermijning van de Nederlandse handelspositie in de Oostzee. Althans tijdelijk, want het onderstreepte nog maar eens dat de Nederlandse commerciële dominantie in de regio rustte op geopolitieke ontwikkelingen waar de Nederlanders zelf maar tot op zekere hoogte (militaire) invloed op kon uitoefenen.

Dit was Christiaan niet ontgaan. Vernederd door Wallenstein en overvleugeld door Zweden, resteerde hem nog één troefkaart: de beheersing van de Sont. Wat Spanje en Wallenstein niet lukte met militaire middelen, kon Christiaan doen met mercantilistisch beleid: het verhogen van de Sonttol om de Nederlandse Oostzeehandel te ondermijnen. Denemarken sloot in 1630 een vredesverdrag met de Spaanse en Oostenrijkse Habsburgers; niet veel later gevolgd

door een handelsverdrag. Het Deense mercantilistische beleid om de eigen scheepvaart te stimuleren werd in 1638 verder aangescherpt door de verhoging van de Sonttol en de introductie van een nieuwe heffing op het groeiende handelsverkeer over de Elbe, dat Denemarken vanwege het bezit van Glückstadt kon afdwingen.²² De enige Nederlandse reactie bestond uit het sturen van een gezantschap dat zich beriep op gemaakte afspraken in 1544, maar onverrichter zake wederkeerde nadat de Deense afvaardiging liet weten dat dit verdrag indertijd was gesloten met Karel V en niet met de Staten-Generaal.²³

Met name in Amsterdam nam de roep om krachtadiger optreden toe. Stadhouder Frederik Hendrik wist deze geluiden voor nu te bezweren. Hij vreesde dat een oorlog met Denemarken het hem moeilijker maakte zijn veldtocht in de Zuidelijke Nederlanden voort te zetten, juist nu daar, sinds Frankrijk in 1635 actief aan de oorlog tegen Spanje deelnam, progressie te behalen viel. Wel werd in 1640 een geheim verdrag met Zweden gesloten waarin dat land onder meer het recht kreeg om in de Republiek ‘ammunitie, schepen en volk te kopen, huren, aan te werven en daarvandaan uit te voeren’.²⁴ De Deens-Spaanse toenadering ging eveneens een stap verder. In 1641 sloten zij in Madrid een maritiem verdrag dat overduidelijk was gericht tegen de Republiek. Beide koninkrijken kwamen overeen de Nederlandse sluishandel tussen Noord-Duitsland en Spanje een halt toe te roepen door actief schepen, ladingen, pakhuizen en handelscertificaten te controleren en te confisqueren.²⁵ De sluishandel was Spanje al langer een doorn in het oog, maar ook de Denen merkten dat de Nederlanders in toenemende mate hun eigen goederen door lieten gaan als Zweeds, omdat deze dan waren vrijgesteld van tolheffing.²⁶

Denemarken schatte terecht in dat de Republiek niet bij machte was haar vloot in de Oostzee in te zetten. Niet alleen waren de beschikbare middelen van de admiraliteitscolleges tot hun uiterste gerekt vanwege de aanhoudende dreiging die uitging van de Duinkerker kapers, ook hadden ze moeite invulling te geven aan een verzoek van de Staten-Generaal een hulpvloot te

21 Peter H. Wilson, *Europe's Tragedy. A History of the Thirty Years War* (London, Allen Lane, 2009) 427.

22 Willem J. Kolkert, *Nederland en het Zweedsche Imperialisme* (Deventer, Ch. Dixon, 1908) 13-4.

23 Charles E. Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic. A Study of International Relations* (Durham, Duke University Press, 1926) 130.

24 Froukje Breedvelt-Van Veen, *Louis de Geer, 1587-1652* (Amsterdam, H.J. Paris, 1935) 157.

25 Jonathan I. Israel, *Nederland als centrum van de wereldhandel: 1585-1740* (Franeker, Van Wijnen, 1991) 156-7.

26 Mits de ladingen in Zweden zelf verkocht werden. Kolkert, *Nederland en het Zweedsche Imperialisme*, 17.

sturen naar Portugal, dat in 1640 was losgebroken van de personele unie met Spanje. Het eskader dat zij uiteindelijk met grote inspanning wisten uit te rusten bestond bijna geheel uit de ‘hybride’ ingehuurde koopvaarders.²⁷

Christiaans overmoed, die in 1625 leidde tot zijn desastreus verlopen interventie in Duitsland, was weer terug. Zijn krijgslust had echter plaatsgemaakt voor een kennelijke behoefte de geschiedenis in te gaan als vrede-stichter. In 1643 wierp hij zich op als bemiddelaar om de oorlog te beëindigen die Europa al decennia in zijn griep hield. Osnabrück en Munster werden voorgesteld als locaties voor vredesonderhandelingen. Maar zijn rol als bemiddelaar was nog niet begonnen of Christiaan werd plotsklaps wederom de oorlog ingetrokken die hij trachtte te beëindigen. Zonder formele oorlogsverklaring viel de Zweedse veldmaarschalk Lennart Torstenson in december 1643 Sleeswijk-Holstein en Jutland binnen. Terwijl Torstenson Jutland bezette, viel een tweede Zweeds leger de Deense provincie Schonen²⁸ binnen. Opnieuw trok Christiaan zich onder bescherming van zijn marine noodgedwongen terug op de Deense eilanden.

Hoewel de nu begonnen oorlog is vernoemd naar de Zweedse legeraanvoerder die de openingszet deed, was de Torstensonoorlog toch voornamelijk een maritiem conflict. Al moet gezegd worden dat het maritieme karakter het gevolg was van de snelle overrompeling van de Deense territoria op het continent. Hoe het ook zij, deze ‘preventieve’ aanval op Denemarken ging om meer dan enkel het Sonttolbeleid. Want terwijl de Zweden werden afgemat in Duitsland en zij de oorlogsinspanningen alleen met de hulp van Franse subsidies nog volhielden, zagen ze met lede ogen aan hoe Christiaan, mede dankzij de verhoging van de Sonttol, zijn strijdkrachten weer opbouwde. De Deense bemiddelingspoging was echter de spreekwoordelijke druppel, zeker omdat die gepaard ging met toenemende assertiviteit op zee. Hamburg en de Elbe werden geblokkeerd en Denemarken ging, ogenschijnlijk in naam van de vrede, over tot de inbeslagname van Zweedse schepen geladen met wapentuig.²⁹ Alsof Christiaan eigenhandig een wapenembargo

Denemarken schatte terecht in dat de Republiek niet bij machte was haar vloot in de Oostzee in te zetten

had afgekondigd. Toch hoopte men in Stockholm juist vanwege het verhoogde Sonttoltarief op Nederlandse steun.

De man die deze steun moest binnenhalen was een ‘captain of industry’ voor wie veel op het spel stond. Louis de Geer, van oorsprong een Waal die zich in 1615 in Amsterdam vestigde, ontwikkelde zich, samen met zijn zwager Elias Trip, tot een grote speler in de internationale wapenhandel. Om de Sonttol te omzeilen emigreerde hij in 1627 naar Zweden om daar met Nederlandse financiering de Zweedse ijzer- en koperindustrie te ontwikkelen. Hoewel De Geer in 1631 in conflict raakte met Gustaaf Adolf over de export van zijn geschut en munitie naar andere – niet altijd bevriende – mogendheden, bleven zijn producten onmisbaar voor het Zweedse leger, alsook de Nederlandse markt.³⁰ Zijn connecties met de leidende Amsterdamse kooplieden maakten hem daarom de ideale gezant om, achter de schermen,

27 Op het moment dat de Staten-Generaal het besluit nam om Portugal in Europa bij te staan, had de VOC in Azië net de belegering van de Portugese vestingstad Malakka afgerond en vonden er ook in Brazilië nog vijandelijkheden plaats tussen de WIC en het Portugese gezag. Dat de Europese politiek in de 17e eeuw ‘complex’ was is een understatement en het maakt de internationale politieke constellatie anno 2023 haast overzichtelijk.

28 Het meest zuidelijke ‘landschap’ (provincie) van Zweden, dat tot 1658 onderdeel uitmaakte van Denemarken.

29 Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic*, 132-3.

30 Parrott, *The Business of War*, 237.

Louis de Geer speelde achter de schermen een rol in de Torstensonoorlog. Uiteindelijk nam zijn 'privévloot' zelfs, zonder veel succes, deel aan de strijd

Nederlandse steun te winnen en, in lijn met de bepalingen in het geheime verdrag uit 1640, (deels) op eigen kosten een zeemacht in de Republiek te verwerven ter ondersteuning van de Zweedse marine en de landing van Zweedse troepen op de Deense eilanden mogelijk te maken. Want één ding was zeker: zolang de Deense zeemacht de Sont controleerde kon ze betalingen afdwingen en genoot Denemarken het respect als regionale maritieme mogendheid.³¹

Het was aan de gemachtigde Zweedse ambassadeur, de Nederlander Pieter Spiering, om de Staten-Generaal officieel om bijstand te vragen in de oorlog tegen Denemarken. De reactie uit

Den Haag liet zich volgens nog een Nederlander in Zweedse dienst wel raden. De uit de Republiek verbannen Hugo Grotius behartigde op dat moment de Zweedse belangen vanuit Parijs. Net als Den Haag was ook het Franse hof ontstemd over de onaangekondigde aanval op Denemarken. Frankrijk was met name woest omdat het Zweedse leger draaide op Franse subsidies die nu werden gebruikt voor een, in de ogen van Parijs, ongeoorloofde afleiding. Grotius verdedigde de Zweedse 'imperialistische politiek' en veroordeelde, zoals zijn biograaf Henk Nellen schrijft, juist de Nederlandse 'politiek van het veilige midden'. Nu meer dan ooit was de situatie gunstig om de Nederlandse handelsbelangen veilig te stellen, maar Grotius wist dat 'zolang eigenbelang en kortzichtigheid' de doorslag gaven een daadkrachtig optreden wel zou uitblijven.³² Daarin had hij gelijk. Wederom zond de Republiek een gezantschap om tussen de strijdende partijen te bemiddelen.

Wel werd besloten om voor het jaar 1644 een eskader van de Staatse vloot onder leiding van admiraal Witte de With uit te rusten om de Nederlandse handelsvloot door de Sont te konvoieren. Frederik Hendrik verplichtte hen de Sonttol gewoon te betalen om de Denen niet te provoceren, al stond hij hen wel toe het lagere tarief van voor de verhoging af te dragen. Dat was dan ook zijn enige concessie richting de groep kooplieden, uit met name Amsterdam en de steden in het Noorderkwartier met traditioneel grote belangen in de Oostzee, die vond dat de marine actief moest worden ingezet. Zij hadden, zoals zou blijken, de niet geheel onterechte vrees dat Zweden uiteindelijk een verdrag met Denemarken zou sluiten waarin geen rekening werd gehouden met de Nederlandse handelsbelangen en dat bij nieuwe Zweedse vrijstellingen hun handelspositie nog verder zou verslechteren. Hoewel de Republiek officieel neutraal bleef, stond de Staten-Generaal wel oogluikend toe dat De Geer voor eigen rekening een hulpvloot in Nederlandse havens mocht uitrusten. De tegenwerking die hij hierin aanvankelijk ondervond was niet zozeer van principiële aard als wel praktisch; het 'officiële' eskader van De With moest namelijk deels worden verworven uit dezelfde vijver als waar

31 Martin Bellamy, *Christian IV and his navy: a political and administrative history of the Danish Navy, 1596-1648* (Leiden, Brill, 2006) 242.

32 Henk Nellen, *Hugo de Groot: een leven in strijd om de vrede, 1583-1645* (Amsterdam, Balans, 2007) 545-6.

De Geer nu in aan het vissen was.³³ De Nederlandse markt voor bewapende koopvaarders bleek niet onuitputtelijk.

De hulpvloot die De Geer in mei 1644 onder leiding van Maarten Thijssen toch bijeen wist te brengen bestond uit 32 schepen, waarvan tien dienst deden als transport voor de inschepping van een deel van Torstensons leger op Jutland. Gerard Kernkamp schrijft in zijn dissertatie *De Sleutels van de Sont* (1890), dat de meeste schepen niet sterk bewapend waren.³⁴ Er is dan ook nogal wat onduidelijkheid als het gaat om de exacte omvang van de bemanning en het aantal stuks geschut – wat gezien de ontstaansgeschiedenis van deze ‘privévloot’ misschien ook niet verwonderlijk is. Dat De Geers schepen hoe dan ook gevechtskracht ontbeerden bleek wel uit de eerste twee confrontaties in mei bij het Lysterdyb.³⁵ Slechts negen door Christiaan IV in persoon geleide Deense oorlogsschepen, de meesten van een groter charter dan Thijssens bewapende koopvaarders, dwongen de Nederlanders weer hun havens op te zoeken.³⁶ De nederlaag maakte pijnlijk duidelijk dat lichtbewapende Nederlandse koopvaarders geen partij waren voor de zwaardere Deense oorlogsbodems.

De beoogde vereniging met de Zweedse vloot kwam dus nog niet tot stand. Inmiddels was een keizerlijk leger Denemarken te hulp geschoten en Holstein binnengevallen, waardoor Torstenson genoodzaakt was zich uit Jutland terug te trekken.³⁷ De beslissing moest daarom op zee worden geforceerd. Op 1 juli vond bij Kolberger Heide een zeeslag plaats tussen 25 Deense en 34 Zweedse oorlogsbodems. Het gevecht eindigde tactisch onbeslist, maar ondanks de Zweedse overmacht lukte het niet de doorgang bij de Sont te forceren en bleven alle zeestraten die het Kattegat met de Oostzee verbonden in Deense handen.³⁸

De Geer had inmiddels de zomermaanden van 1644 benut om zijn vloot opnieuw uit te rusten. Idealiter liet hij deze tegelijk uitzeilen met het Staatse eskader dat onder De With vertrok, maar de Nederlandse gezanten maakten hier bezwaar tegen; het zou te veel een vijandige indruk

maken op Denemarken.³⁹ Men had klaarblijkelijk nog niet door hoezeer de Republiek zich inmiddels al in de maritieme ‘gray zone’ bevond. In juli stak Thijssen wederom in zee. Christiaan anticepeerde zijn komst, maar niet dat Thijssen direct door de Sont zou varen en de Denen wachtten hem daarom vergeefs op in de Grote Belt.⁴⁰ Het geschut op het imposante slot Kronborg, toen al eeuwenlang het symbool van de Deense dominantie van de Sont, kon niet voorkomen dat Thijssen zich in augustus vrijwel ongeschonden met de Zweedse zeemacht kon verenigen.⁴¹

Het conflict ging nu de beslissende fase in, niet alleen militair maar ook diplomatiek. Zweden had er inmiddels mee ingestemd dat de Republiek de rol van bemiddelaar op zich nam, al wist men in Stockholm maar al te goed dat er voor de Nederlanders veel op het spel stond. De Zweden waren daarom verbolgen dat zij, in hun ogen, niet alleen de kastanjes uit het vuur haalden maar dat Nederlandse koopvaarders bovendien de Deense oorlogskas spekten door gewoon de Sonttol te blijven betalen. De Zweedse onderhandelaars stemden evenwel vooralsnog in om te wachten met het sluiten van een aparte vrede. Zij hoopten immers dat hun geheime wapen, De Geer, erin zou slagen de Republiek alsnog aan hun zijde te krijgen.⁴²

Op 13 oktober 1644 werden de kaarten echter opnieuw geschud. De Zweedse zeemacht, nu verenigd met de schepen van Thijssen, had de Deense vloot een vernietigende slag toegebracht. Christiaan had zich zo laat in het seizoen veilig gewaand en een deel van zijn vloot al opgelegd.

33 Breedvelt-Van Veen, *Louis de Geer*, 165.

34 Gerard Wilhelm Kernkamp, *De sleutels van de Sont: het aandeel van de Republiek in den Deensch-Zweedschen oorlog van 1644-1645* (Den Haag, Nijhoff, 1890) 62.

35 Gelegen nabij de Deense Waddeneilanden.

36 Roger Charles Anderson, *Naval wars in the Baltic, 1522-1850* (London, Francis Edwards Ltd., 1969) 48-9.

37 Kolkert, *Nederland en het Zweedsche Imperialisme*, 19.

38 Jan Glete, *Swedish naval administration, 1521-1721: resource flows and organisational capabilities* (Leiden, Brill, 2010) 168-9.

39 Kernkamp, *De sleutels van de Sont*, 74.

40 De zeestraat tussen Seeland en Funen.

41 Anderson, *Naval wars in the Baltic*, 59.

42 Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic*, 139.

In de voorafgaande Deens-Zweedse oorlogen hadden de Zweden immers hetzelfde gedaan. Alleen in tegenstelling tot die eerdere conflicten beschikte de Zweedse zeemacht nu over havens in Noord-Duitsland, waardoor ze operaties langer kon voortzetten.⁴³ Samengevoegd met

het 'Nederlandse' eskader wist de Zweedse admiraal Wrangel, mede dankzij zijn grote numerieke overwicht, de Deense zeemacht, bestaande uit zeventien oorlogsbodems,⁴⁴ bij Fehmarn te overvallen en nagenoeg geheel te vernietigen. Slechts vijf schepen wisten te ontsnappen en ruim 1.000 Denen werden gevangengenomen.⁴⁵ Plotsklaps was de machtsbalans geheel omgeslagen. De gehuurde scheepsmacht van De Geer werd ontbonden en Zweden kon beginnen met het dicteren van zijn eisen.

43 Glete, *Swedish naval administration*, 171.

44 Het Deense eskader bestond uit vijftien oorlogsbodems en twee galeien, de gecombineerde vloot uit zestien Zweedse en 21 gehuurde Nederlandse schepen.

45 Anderson, *Naval wars in the Baltic*, 63-4.

Winnen zonder te vechten

Dat Stockholm zich nu in een positie bevond waarbij ze niet langer rekening hoefde te houden met de Nederlandse belangen, zorgde voor een schokgolf onder de Nederlandse handelseconomie. Amsterdam trok 'alle registers open'. De stadhouder, Zeeland en Zuid-Hollandse handelssteden als Rotterdam, die minder waren blootgesteld aan de ontwikkelingen in de Oostzee, bleven tegen actieve

inmenging maar werden nu door Amsterdam tot een typisch Nederlands compromis gedwongen.⁴⁶ De hoofdmacht van de Staatse vloot zou in het Kanaal blijven, alleen werd middels de heffing van een eenmalig 'Last- en Veilgeld' op de Nederlandse koopvaarders die op de Oostzee voeren, de *extraordinaris equipage* van een tijdelijke tweede vloot gefinancierd.⁴⁷ Een

⁴⁶ Israel, *Nederland als centrum van de wereldhandel*, 158.

⁴⁷ Kolkert, *Nederland en het Zweedsche Imperialisme*, 20.

Het slot Kronborg domineerde met zijn kanonnen de Sont, maar het geschut bleef stil toen Witte de With 700 koopvaardijsschepen zonder tolbetaling door de waterweg escorteerde

FOTO ANDERS ILLUM

De actie door De With in de Sont was een klassiek voorbeeld van 'winning without fighting'

zeemacht bestaande uit 48 schepen – waaronder een zestal grote 'convooischepen' gehuurd van de VOC⁴⁸ – zou de Nederlandse handelsvloot zonder betaling van de tolheffing door de Sont begeleiden. Omdat de heffing van het 'Last- en Veilgeld' gelijkwaardig was aan het Sonttolarief schoot de gemiddelde koopman er niet veel mee op, maar het stelde de Republiek in staat maritiem machtsvertoon te ontplooiën ter voorkoming dat Zweden tot een voor Nederland nadelig vergelijk met Denemarken kwam.

De Zweedse gezanten hadden aanvankelijk beloofd te wachten tot mei 1645 alvorens officieel de vredesonderhandelingen aan te vangen. Zo kregen Nederlandse bemiddelaars meer tijd nieuwe instructies van het thuisfront af te wachten.⁴⁹ Maar begin 1645 had Torstenson reeds het keizerlijke leger uit Holstein verjaagd en was Christiaan zo ten einde raad dat

hij zelfs overwoog IJsland te verpanden om de oorlog te kunnen voortzetten.⁵⁰ De gesprekken begonnen daarom al in februari. En hoewel Zweden in zijn eisenpakket rekening hield met de Nederlandse wens tot tariefverlaging, was dit wel conditioneel aan Nederlandse deelname in de oorlog. Kwam die toezegging niet dan zou Zweden deze eis laten vallen en de Nederlandse bemiddelende rol unilateraal worden beëindigd.⁵¹ De Zweedse delegatie hoefde hier echter niet op te wachten, want in april 1645 ontvingen de Nederlandse gezanten nieuwe instructies van de Staten-Generaal waarin de Republiek een eigen eisenpakket op tafel legde met het Sonttolarief zoals overeengekomen in 1544 als uitgangspunt. Ging Denemarken niet akkoord dan zou een officiële oorlogsverklaring volgen.⁵²

De nieuwe assertieve houding van de Republiek werd kracht bijgezet toen De With met zijn *extraordinaris equipage* 700 koopvaardijsschepen zonder tolbetaling door de Sont escorteerde.⁵³ Het was een schouwspel dat Christiaan zelf vanaf slot Kronborg gadesloeg.⁵⁴ De With had instructies gekregen alleen in zelfverdediging te handelen, maar het geschut op Kronborg bleef stil. Een deel van zijn vloot voer mee met de koopvaardijsschepen, een ander eskader posteerde hij bij de ingang van de Sont en een derde smaldeel recht tegenover Kopenhagen. Het restant werd gestationeerd bij de uitgang van de zee-engte.⁵⁵ De Sont werd nu in haar volledigheid door de Nederlandse zeemacht gecontroleerd zonder een schot te hebben gelost.

Het was een klassiek voorbeeld van 'winning without fighting'. Alleen, zoals duidelijk moge zijn, niet het resultaat van een vooropgezet plan. Het aspect van de Nederlandse maritieme macht dat zich in de 'gray zone' bevond bleek dan wel doorslaggevend, de Republiek zelf bleef vanwege conflicterende binnenlandse belangentegenstellingen gedurende de hele crisis achter de feiten aanlopen. Bovendien waren de kooplieden verdeeld over de uitkomst van de uiteindelijke overeenkomst. Het heersende sentiment was dat eerder ingrijpen tot meer Deense concessies had geleid. Al werd de Sonttol verlaagd en de Elbetol geheel afgeschaft, de gedane concessies golden uiteindelijk voor een groot aantal landen. Dit

48 Johan E. Elias, *Schetsen uit de geschiedenis van ons zeewezen* (Den Haag, Martinus Nijhoff, 1915) 119.

49 Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic*, 142.

50 Wilson, *Europe's Tragedy. A History of the Thirty Years War*, 690.

51 Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic*, 143.

52 Ibidem, 146.

53 Het aantal koopvaardijsschepen varieert per bron. Sommigen spreken van 300, anderen van tot wel 800 schepen. Kernkamp, die ik als gezaghebbend beschouw, noemt het aantal van 700 koopvaarders. Kernkamp, *De sleutels van de Sont*, 75.

54 De overlevering dat De With, terwijl hij de Deense koning passeerde, ostentatief zijn hoed zou hebben afgedaan moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan 19e-eeuws folklore.

55 Kolkert, *Nederland en het Zweedsche Imperialisme*, 20-1.

was, op de langere termijn, wellicht ook de belangrijkste uitkomst van deze internationale crisis: het Nederlandse maritieme machtsvertoon had duidelijk gemaakt dat de Sont niet langer als economisch wapen en politiek drukmiddel gebruikt mocht worden. Volgens de historicus Jonathan Israel vormde de uitkomst dan ook de basis voor de Nederlandse 'maritieme hegemonie in het Oostzeegebied gedurende de rest van de eeuw'.⁵⁶

'Ieder schip een oorlogsschip'?

Terwijl de Torstensonoorlog in de Oostzee woedde, stond elders een maritieme revolutie in de kinderschoenen. Eén die zich op kleinere schaal al had voltrokken in Denemarken en die de Nederlanders in mei 1644 van dichtbij hadden meegemaakt toen Thijssen het met bewapende koopvaarders opnam tegen Deense 'kapitale' schepen. David Parrott schrijft dat dit de laatste keer was dat koopvaardij schepen het op grote schaal opnamen tegen specifiek gebouwde oorlogsschepen.⁵⁷ Met het oog op wat zich een paar jaar later op de Noordzee en het Engelse Kanaal zou afspelen, is dit een aanvechtbare stelling. Want in het Engeland van Cromwell voltrok zich in het maritieme domein namelijk een 'ontkoppeling' van Mars en Mercurius. De handelsvloot en de algehele maritieme economie bleven aan de basis staan van maritieme machtsontplooiing, maar zoals Corbett schreef behelsde de uitfasering van bewapende koopvaardij schepen tot hun eigenlijke rol als koopvaardij schip een heuse revolutie in het maritieme denken. Want deze schepen 'were no longer counted on for the strength of the navy, but, on the contrary were to be regarded as one of its burdens'. Dat niet langer ieder schip een oorlogsschip was, had inherent tot gevolg dat 'the main lines of commerce' dus ook 'the main lines of naval strategy' werden.⁵⁸

Het is de vraag of Colbert, toen hij de memoranda van zijn zoon onder ogen kreeg, zich bewust was van hoe Mars zich in de Republiek verhiel tot Mercurius. De eerste zeeoorlog met deze 'nieuwe' Engelse marine in 1652 was een

ontnuchterende ervaring. De wanhoop van de Nederlandse admiraals dat zij het moesten stellen met voornamelijk bewapende koopvaarders die niets uitrichtten tegen de Engelse 'berg van ijzer', was van dien aard dat zelfs het tamelijk onrealistische voorstel werd gedaan om dan maar de Deense 'kapitale' schepen te huren die een paar jaar terug zo effectief waren gebleken tegen De Geers 'privévloot'. En ondanks een daarna in gang gezette professionalisering van de Nederlandse zeemacht, voltrok de scheiding tussen Mars en Mercurius zich in de Republiek pas later dan in omringende landen.⁵⁹

Maar de notie dat 'ieder schip een oorlogsschip' kan zijn is door China, zoals onder andere Holslag betoogt, nieuw leven ingeblazen met nieuwe karakteristieken. De militarisering van zijn civiele maritieme sector is in volle gang. Operaties in de maritieme 'gray zone' zijn geen toevallige bijkomstigheid maar onderdeel van een bewuste strategie om nationale belangen veilig te stellen. En koopvaardij schepen zijn onderdeel van de Chinese doctrine en worden door rederijen ook met dat oogmerk gebouwd. In tegenstelling tot De Geers 'privévloot' zullen deze geen gevechtsrol meer op zich nemen, maar vervullen desalniettemin een belangrijke ondersteunende rol. Het is daarom zorgwekkend dat in het Westen, inclusief Nederland, scheepvaart goeddeels is losgekoppeld van nationaal veiligheidsbeleid en dat de maritieme industrie is uitgehold. Maritieme macht behelst immers meer dan alleen het kunnen inzetten van 'grijze rompen'. ■

56 Israel, *Nederland als centrum van de wereldhandel*, 159.

57 Parrott, *The Business of War*, 291.

58 Corbett, *England in the Mediterranean*, 1, 196-7.

59 Ook tijdens de Tweede Engelse Zeeoorlog, die Colbert met zoveel ontzag gadesloeg, huurden de admiraliteitscolleges nog steeds grote VOC-schepen om de oorlogsvloot aan te vullen; schepen die bovendien nog steeds van een groter charter waren dan het gros van de schepen die de 'staande' zeemacht vormden. Erik Odegard, 'The sixth admiralty: The Dutch East India Company and the military revolution at sea, c. 1639-1667', *International Journal of Maritime History* 26 (2014) (4) 683-4.

'The situation in Bosnia is getting worse by the day'

Alexander Rhotert speaks about the intentions of Moscow and the genocide of Srebrenica

Frans van Nijnatten

Alexander Rhotert, recently addressing the Rheine section of the German Gesellschaft für Sicherheitspolitik on the situation in Bosnia and Herzegovina, fears further destabilisation in the Balkans. He believes that the EU should immediately stop all negotiations and aid funds for Belgrade and Banja Luka and increase the Althea protection force to combat-brigade strength and equip it with tanks. The Serbian government has long since become Moscow's outpost and Rhotert has no doubt that Bosnia would have been the next Russian target if Moscow had been able to gain a quick victory against Ukraine shortly after the invasion in February 2022. If Bosnia were to fall apart, the consequences would be devastating: 'Any partition would trigger a domino effect in the Balkans that no one would be able to control,' the political scientist warns in an interview with the Militaire Spectator.

Alexander Rhotert is an author and political scientist who has worked for the EU and OSCE as well as the Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina for many years.

MS: In an article entitled 'The dangerous dream of a Greater Serbia' you wrote that Milorad Dodik, President of the Republika Srpska, and Serbian Predisent Aleksandar Vucic have been coordinating their political activities with Moscow for years. Why is it that the EU has allowed Dodik and Vucic to be used by the Russians for so long?

Alexander Rhotert: The Western Balkans have not been on the EU's radar for many years. Only Moscow's invasion of Ukraine on 24 February 2022 literally shook up the EU. I have warned for years about Russia's spreading influence in former Yugoslavia, but hardly anyone was interested. But suddenly everything happened very quickly: within days the EU almost doubled

the EUFOR protection force Althea in Bosnia. This shows that Brussels has woken up. This is a very positive and important sign. It would even be better, however, if the EU increased the force level to combat-brigade strength and equipped it with tanks. That would wipe any dreams of secession off the table.

MS: If nevertheless Dodik wanted to implement his secession plan, he would be fully dependent on the support of Moscow. Would Russian President Vladimir Putin accept that risk now, while the war in Ukraine is raging and Russia has already been punished with EU sanctions? Or would he take the risk knowing that there are countries that are hesitant about sanctioning Russia?

Alexander Rhotert: In view of Russia's extensive losses of men and material in the Ukraine war, I do not believe that Russia can afford to support the Serbs in Bosnia and Herzegovina or Kosovo with regular troops. Had Moscow's aggression

Dutch military personnel on patrol in Bosnia, 1995

PHOTO BEELDBANK NIMH

been successful in March there is no doubt in my mind that Bosnia would have been the next target. Putin would certainly have sent his ‘little green men’ to Banya Luka and Brcko, as he did in Crimea in 2014. The Russian ambassador in Sarajevo had already announced it indirectly in March, when he spoke of a ‘Ukraine scenario’ for Bosnia should Sarajevo continue to move closer to NATO. The irony of history is that Dodik’s preparations for secession of the Republika Srpska have been put on hold by Putin’s war for the time being.

MS: You have said that Dodik uses ‘salami tactics’. What exactly does that mean?

Alexander Rhotert: Ever since 2006 Dodik has openly promoted his goal, namely the independence of Republika Srpska. He has been preparing this carefully, politically by undermining the common state-level institutions and militarily by building up the RS’s own armed forces, bypassing the national army. From 2018 onwards

Dodik has been receiving military aid from Belgrade and Moscow, including military advisers. The RS parliament decided in December 2021 to ‘leave’ the electronic common state institutions such as the state judicial organs, the state tax system and the armed forces of BiH as of June 2022. Knowing this would be political suicide in the current situation, Dodik is flexible. He says quite openly that independence can only be achieved when Donald Trump has been re-elected President of the USA. Dodik leaves no doubt that he is serious about this when the global political situation appears to be favourable to him. Brussels, Berlin and Washington must monitor the situation closely and guarantee the continued existence of the Bosnian state. Any partition would trigger a domino effect in the Balkans that no one would be able to control. We are talking about potentially violent conflicts in Bosnia, Montenegro, North Macedonia, Kosovo and Serbia itself. Belgrade seems to have forgotten that Serbia is a multi-ethnic state. If Dodik wanted the Serbian annexation of RS the

President Milorad Dodik delivers a speech in East Sarajevo on January 9, 2023: 'He is carefully preparing the independence of Republika Srpska, politically with the erosion of the common state-level institutions and militarily by building up the RS's own armed forces, bypassing the State Army'

Bosniaks in Sandzak in Serbia would, likewise, seek to be annexed to Sarajevo.

In Kosovo, fueled by the rhetoric of Serbian President Aleksandar Vucic, the situation is currently even more dangerous. That Vucic was once Milosevic's chief propagandist who in 1995 called for 100 Bosniaks to be murdered for every Serb killed seems completely forgotten. Incidentally, the idea and its execution originally came from the Nazis, who after Hitler's attack on Yugoslavia had 50 civilians executed for every German soldier killed by partisans. So much for Serbia's 'anti-fascist attitude'. And that, in turn, fits in with Vucic's repetitive denial of the

Srebrenica genocide and other Serbian war crimes. Vucic always leaves Dodik ample room at joint press conferences to launch his hate tirades against the Bosniaks, which always end with multiple Srebrenica genocide-denials. To date, by the way, denying the genocide has so far gone entirely unpunished, although there is a genocide denial law in Bosnia that provides for prison sentences of up to five years.

The fact that Vucic's state-controlled media vilify the Kosovo Albanians in the worst possible way as 'Siptari' and spread war propaganda on a daily basis is bad enough. But when Vucic, President of Serbia, a candidate country for EU

membership, insults Kosovo's prime minister as 'terrorist scum', it is more than scandalous. Belgrade has long since been a vassal of Moscow. The EU should therefore immediately stop all negotiations and aid to Belgrade and Banja Luka.

MS: Dodik publicly announces that he wants to create a legal basis for RS's own army, its own intelligence services, its own judicial organs and tax system. Why does the EU not react when such a de facto secession is announced, while the American government intensifies the financial penalties against Dodik and his entourage? Is it that the US and the EU do not see eye to eye in this matter?

Alexander Rhotert: Unfortunately, there are some supporters of Dodik and Vucic in the EU, first of all Hungary's Prime Minister Viktor Orban and his EU Enlargement Commissioner Oliver Varhelyi, who repeatedly tries to provide Dodik with financial support. Also regrettably, there are still politicians in both Washington and Europe who see Belgrade, and thus Vucic, as a 'stabilising factor' in the Balkans. Exactly the opposite has been the case for over 30 years. Belgrade and, to a lesser extent, but sadly increasingly, Zagreb, have taken up the war agendas of the former Presidents of Serbia and Croatia, Slobodan Milosevic and Franjo Tudjman, and want to implement them. The Serbian and Croatian leaders believe it is a good time to start again from where the war ended in 1995. Belgrade and Zagreb's ambitions to divide Bosnia and Herzegovina among themselves are to be achieved in the medium for which currently the foundations are being laid. Serbia's powerful intelligence chief Aleksandar Vulin, who was previously both Defence and Interior Minister, has for the last two years blatantly been propagating the 'Serbian World' project, a code name for the Greater Serbian project. Zagreb has found an ally in the High Representative for Bosnia, former German politician Christian Schmidt, who is committed to the goals of Croatia's nationalist HDZ party and has imposed illiberal electoral laws that Croatian nationalists had been demanding for years. This kind of appeasement policy, supported by Washington but fortunately rejected by Berlin and Brussels,

is doomed to fail, as was the case with the policy of appeasement up to the mid-1990s.

MS: You advocate the stationing of at least a 3,000 men strong EU combat brigade with Leopard 2 tanks in the Brcko district. Why would a substantial contribution of the Bundeswehr be so important?

Alexander Rhotert: Both Germany and the Bundeswehr enjoy an excellent reputation in Bosnia. Brcko is the Achilles' heel of the Greater Serbia idea, as it divides the Republika Srpska. Even Serb leader Radovan Karadzic said in 1993 that during the Bosnian war, if the U.N. had stationed 5,000 soldiers there, the war would have been over. Despite the complexity of the Western Balkans, some solutions, as in this case, are quite simple and obvious. You just have to follow them up but, even with such preventive measures, there are decision-makers who actually believe that the Serbs should not be 'provoked'. Still, the decision of the Federal Government and the Bundestag to send Bundeswehr soldiers to the EUFOR/Althea mission again is a very positive step.

MS: In an interview with the military Spectator, Bosnian political scientist Jasmin Mujanovic pleaded for Bosnia's rapid membership of NATO. What do you think? How would Belgrade and Moscow react?

Alexander Rhotert: What Moscow thinks, I have already quoted in the words of the Russian ambassador in BiH. BiH, like any potential candidate country, must have the absolute right to choose its own alliances, just like the other Western Balkan countries. Whatever the objections of Belgrade and Moscow, we should not allow ourselves to be influenced by them. The integration into NATO desired by the Western Balkan countries must be given top priority. The sooner this happens, the lower the potential risk of armed conflict. If NATO/KFOR had not been in Kosovo, we would long have had the second war in Europe this year. Belgrade is even threatening to intervene and has moved units to Kosovo's northern border.

MS: During the Bosnian war, Serbia sent money, weapons and ammunition to separatists in Bosnia and Croatia. Similarly, Moscow did the same in Donbass, pushing nationalism and spreading the myth that NATO was the real danger. Is the propaganda from Belgrade and Moscow, which constantly mentions minorities under threat, so convincing that even European politicians believe that it would be better not to 'provoke' Vucic, Dodik and Putin because they stand up for the interests of their 'fellow citizens'?

Alexander Rhotert: Putin is acting just like his mentor Milosevic. As you said, the worst hate propaganda and military support for 'their comrades' are central elements of Putin and Milosevic's strategy. Dodik in Bosnia or Denis Pushilin in Donbass, however, are puppets of

Vucic and Putin, without whom they would be nothing. That's exactly why Dodik at the moment doesn't dare to take the ultimate step. He knows that secession would automatically spark off an armed conflict. This does not require armoured divisions in mostly mountainous Bosnia. Although Dodik has been heavily armed by Belgrade and Moscow, his chances of winning a war against Sarajevo without the participation of Belgrade and Moscow are nil. Without Belgrade's leadership in the aggression against Bosnia, Karadzic and Mladic would never have been able to wage war in BiH.

MS: Serbia and Republika Srpska have been accepting money from the EU for years, but refuse to comply with the liberal values adhered to in Brussels. How should the EU proceed to change this? Or are you rather pessimistic?

A pedestrian walks past a mural painting of Russia's President Vladimir Putin and the map of Kosovo in Belgrade on January 23, 2023

ANP/AFP, ANDREJ ISAKOVIC

Alexander Rhotert: All their funds should be frozen immediately until Belgrade and Banja Luka have fundamentally changed. It is not 'only' about genocide denial, but also about Kosovo, Dodik's secessionist intentions in Bosnia and the notion of a Greater Serbia idea that Vucic is pursuing. Not to forget the sanctions against Russia, which Belgrade still refuses to support. Vucic and Dodik are Putin's staunchest allies, alongside [Belarus President] Lukashenko. Dodik has officially been received in the Kremlin 15 times in the period from 2006 alone.

MS: How do you see the future of EUFOR? Will Russia be able to push through the plan to veto the mission's mandate in the UN Security Council? What would be the consequences?

Alexander Rhotert: At Dodik's request, Russia did not veto it in the UN Security Council, as otherwise NATO, originally mandated by the Dayton Agreement, would have stepped into the vacuum. EUFOR was clearly the lesser evil for Dodik. Brussels should be alarmed, however, that Dodik will pull out all the stops to persuade his supporters, namely Orban, to exert more influence in EUFOR. Hungary is already the third largest troop contributor to the Althea mission and has already expressed interest in providing the EUFOR Commandant. Considering the current friction with Orban this could become a problem. Brussels should choose a ballast-free option as soon as possible. Slovakia would make a good choice because it also provides a considerable part of Althea's troops and has shown itself to be a fundamentally important and extremely loyal partner during the war in Ukraine.

MS: Should the EU act right now in Bosnia, while Joe Biden, a president who stands for liberal values and the unity of NATO, resides in the White House? Under Donald Trump, the signs were worse, and in two years the political constellation in Washington could look different.

Alexander Rhotert: Unfortunately, President Biden has seriously disappointed expectations regarding the Western Balkans especially with regard to Bosnia and Herzegovina, but also

PHOTO EUFOR, G. PAYER

'Hungary is already the third largest troop contributor in the Althea mission and has already expressed interest some time ago to provide COMEUFOR'

Kosovo. Instead of supporting reform-oriented policy options, Washington has embraced nationalists, true to the motto: stability first. This is a one-way street. The future cannot be shaped with recipes from the war era of the 1990s. The background is the false assumption that the success story of the Washington Treaty of creating a federation of Bosniaks and Croats of 1994 could be repeated. At that time the Clinton Administration had ended the war between the Croats and Bosniaks with considerable commitment and high-profile emissaries such as Richard Holbrooke and Ambassador Peter Galbraith. The original military alliance was also revived and armed. Only in this way could the balance of power in the former Yugoslavia be achieved in the medium term: the foundation for peace as agreed upon in the Dayton Accords.

Now, almost 30 years later, Washington is trying to apply this recipe again by supporting the HDZ in Bosnia by way of a massive political and diplomatic effort. Cementing HDZ's participation in all governments would be a foundation for Bosnia's future. The Biden Administration fails to recognize that Bosnia has changed a lot since 1994. Nationalists of all ethnicities have suffered heavy losses. Croats exist not only in the HDZ, but also in many other, even multi-ethnic, liberal parties. In addition, the HDZ has been hugely

'Even in deeply pro-American Kosovo, Washington is beginning to squander sympathy'

overrepresented in the country's institutions and levels of government since Dayton. Only achieving nine percent of the vote it sometimes occupies up to 40 percent of all eligible positions. This is hardly democratic. And in this completely pro-HDZ situation, the High Representative, with Washington's blessing, has once again strengthened the position of the HDZ. This cannot and will not work in the medium term. By the way, HDZ chairman Dragan Covic has been a close ally of Dodik's since 2006 and coordinates with him all steps of the road leading to the partition of Bosnia and Herzegovina.

But even in deeply pro-American Kosovo, Washington is beginning to squander sympathy. There is no point in appeasing an immensely aggressive, nationalist politician like Vucic and putting Kosovo's moderate Prime Minister, Albin Kurti, under pressure. Bosnia and Kosovo want to be fully integrated into the Euro-Atlantic structures. We are talking about two Muslim-majority countries that are extremely pro-Western. How can it be that we do not put the friends of Moscow, Vucic, Milanovic, Dodik and Covic in their place and do everything we can to stabilise BiH and Kosovo to the maximum? There is still a lot of room for improvement here. Brussels should show more resolve here and convince Washington that their current course is wrong.

MS: Do you see any opportunities for the implementation of the 5+2 Agenda and for the strengthening of the position of the High Representative for Bosnia?

Alexander Rhotert: At the moment, I see the situation getting worse every day. There has been little progress on the 5+2 Agenda for years. There are even rumours that on this issue the High Representative wants to intervene by means of the Bonn Powers, on behalf of Dodik, namely with regard to the military state properties. That would be a meltdown. They are rumours, but they were exactly similar to those regarding the election and constitutional changes, which Schmidt then imposed by decree on election night, against Berlin's and Brussels' will. The invitation of the EU Parliament to explain his decisions Schmidt first accepted but then canceled at short notice. Brussels should not allow itself to be treated like this, because it pays half of the budget of Schmidt's authority, the OHR. Instead of going to Brussels, Schmidt was then seen with his HDZ friends in the Croat-dominated community of Kiseljak near Sarajevo, where he watched the Croatia-Morocco football match. He was photographed in front of flags of the illegal Croatian wartime para-state 'Herzeg-Bosna', whose six-member leadership was sentenced to almost 120 years in prison by the Hague War Crimes Tribunal in 2017. Nationalist Croatian songs were also played. This is certainly not an environment fit for a High Representative. But all this little seems to affect Schmidt since he is backed by Washington.

MS: Currently many Dutch veterans who served in Bosnia during the mid-nineties feel the urge to the area where they were stationed at the time. Many were or still are traumatized because they could not prevent the murder of thousands of Muslims in Srebrenica. In an article in the Neue Züricher Zeitung you describe how Dutchbat had no chance against the Bosnian Serbs. As you write, there was consensus among the main actors to get rid of the enclaves. Above all, the Supreme Commander of the UN peacekeeping forces, General Bernard Janvier, and the UN Special Envoy Yasushi Akashi, are said to be partly to blame for their passivity and lies that

Dutchbat III veterans were rehabilitated by the Dutch government in 2022

PHOTO ANP, REMKO DE WAAL

made the Bosnian Serbs feel safe enough to advance without being attacked themselves. Janvier and Akashi were never held accountable. Do members of armed forces always have to expect to find themselves in situations where warring parties take no interest in diplomacy?

Alexander Rhotert: NATO's military operations in former Yugoslavia, Bosnia in 1995 and Kosovo in 1999, proved that aggressors can only be brought to reason by military force. These missions were extremely effective and achieved their objectives without significant losses. They were the foundation for diplomats to take serious action. The 'negotiations' held by the various EC and UN negotiators – from Lord David Owen to Cyrus Vance – from 1992 to mid-1995 were a loss of time. It was a time when 100,000 people were killed. In 1992 EC emissary Owen said in besieged Sarajevo: 'Don't live under the illusion that the West will help you. Don't

dream dreams.' This was sheer cynicism. Lord Owen thus laid the foundation for political and military decision-makers such as Akashi and Janvier to act – or not to act – as they did in 1995.

It is quite clear that Akashi and Janvier, with NATO as the greatest military power in human history in the background could have stopped the Serbian soldiers within hours. If not on 9 July, then on 10 or, as the UN leadership had promised, in the morning of 11 July. These were the orders that UNPROFOR had given to Dutchbat in Sarajevo and which had been backed by Akashi and Janvier: Defend the UN protection zone by all means, of course also and especially with NATO air support. Precisely the content of these orders was sent in writing to General Mladic on July 9 as a warning. If NATO warplanes had taken out the first two or three Serbian tanks on the approach road to

Srebrenica on the morning of July 11, the genocide would never have happened. Why did Akashi and Janvier delay authorizing NATO air support until 12:20 hours on July 11? Because by this time Srebrenica had already been evacuated, the Serbs had already taken control. The following two airstrikes were mere alibi actions by Akashi and Janvier to demonstrate to the world public that air strikes were pointless. The fact that they did not take place until 2 p.m. was pointless. Just three hours earlier they would have saved the lives of almost 8,500 people and another 400 in Zepa, because if Srebrenica had not been conquered, the Serbs would not have been able to reach Zepa. This is the quintessence of the whole tragedy of Srebrenica and Zepa.

Even today, almost 28 years later, this calamity is hardly addressed. Dutchbat received international blame, which is unfair, despite the terrible decisions and cooperation with the

Serbian troops. Of course, the Serbian troops are the main culprits. The War Crimes Tribunal in The Hague has dealt with this meticulously and impressively. And the respective Dutch governments have also contributed an incredible amount to fact-finding. But it is truly shameful that the main international leaders at the time, Akashi and Janvier, are shirking their responsibility. See how the UN Supreme Commander of UN Forces in Rwanda, General Romeo Dallaire – who, by the way, was born in the Netherlands – acted. With a very small UN force, risking his own life and that of his soldiers, he tried to prevent the 1994 genocide of the Tutsis at the hands of the Hutus. He was the first to speak of genocide. This is in stark contrast with Akashi and Janvier, who did everything during and after the genocide of Srebrenica to prevent a NATO mission against the Serbs. I can't think of a braver soldier than General Dallaire. That he was promoted after his assignment is fair. But

Dutch Leopard 2A4 tanks in Bosnia, 1996: 'The Bosnian political system as such has been quite unstable from the outset due to its extreme complexity'

why General Janvier and Lieutenant Colonel Karremans were promoted is a mystery to me. Did Karremans really have to drink slivovic with Mladic and accept gifts for himself and his wife? That, too, is appeasement.

That Srebrenica and Zepa could have been saved was proven only days later in Gorazde. After the withdrawal of all British UN soldiers from the third UN safe zone, there was a warning that deterred the Serbs, even though they had besieged Gorazde, like Srebrenica and Zepa, for years.

MS: Is the Bosnian political system actually too complicated to function in a stable way? Were there alternatives in 1995 or, given the political and military situation, was there not enough time to work them out?

Alexander Rhotert: At the time, people were glad that this compromise could be reached at all. The position of the above-mentioned city of Brcko, which became a district alongside the two entities by international arbitration in 1999, was even excluded from the Dayton talks at that time. Otherwise, the Dayton negotiations would have failed and the war would have continued. This shows how narrow the common denominator was at that time.

I would not use the word stable here, because the system as such has been quite unstable from the outset due to its extreme complexity. But there was a time, especially from 1998 to 2006, during which things were steadily going uphill. There has been measurable progress generated by pressure. This was the Bonn Powers, through which then High Representatives Carlos Westendorp, Wolfgang Petritsch and the late Lord Paddy Ashdown successively built up the country. Common license plates were imposed and thus created the conditions for the freedom of movement of every citizen, which in turn was the foundation for the return of over a million refugees. A common border protection was established by the UN, the intelligence services were united, just like the former three armies. A single tax system and common judicial bodies were established. Foreign investment flowed

'It is truly shameful that the main international leaders at the time, Akashi and Janvier, are shirking their responsibility'

into the country and created many jobs, such as in the automotive supply industry and metal processing.

As long as the sword of Damocles of dismissal hung over the politicians, they cooperated. So Dayton can work, under tight conditions. But using the Bonn Powers to give advantages to a particular political party like the HDZ makes no sense in the context of peace implementation.

Schmidt's successor will have a Herculean task in cleaning up the pile of shards he will find. But then surely the question you raised about the future of the Dayton system will be asked. Today, BiH has 14 governments with nearly 200 Ministries and is one of the poorest countries in Europe. This is not sustainable. Historically and economically it would make sense to replace the entities, including the 10 cantons of the federation, with four or five strong regions, as is the case in neighbouring Croatia. Incorporating the whole of Herzegovina from Trebinje via Mostar and Konjic to Tomislavgrad in a region would make sense. Although it would be Croatian-dominated, it would be quite multi-ethnic. And all regions should be built in accordance with such historical-economic criteria. Then not one people could 'dominate' the other, as nationalists keep claiming. Unfortunately, this will probably take some time because nobody dares to answer this question. Until now. But perhaps after the hopefully rapid end of Russia's war of aggression against Ukraine, a possibility will present itself. ■

Red de krijgsmacht, stem socialistisch!

Jaus Müller

Waar zijn toch die al die tanks gebleven? Met die vraag is Defensie al wekenlang Europa aan het afstruinen, op zoek naar fel-begeerde Leopard-tanks. Die moeten nu zo snel mogelijk naar Oekraïne. Of eigenlijk eerst naar Rheinmetall, waar ze ooit vandaan kwamen. Beetje WD-40 erin op de verroeste bouten en assen, en hopelijk kunnen ze nog net op tijd naar het oosten om een aanstaande Russische doorbraak af te stoppen. Begin februari werd duidelijk dat Nederland samen met Duitsland en Denemarken ten minste 100 Leopard 1-tanks gaat leveren aan Oekraïne. Hoewel dit gaat om de oldtimereditie, is dit allicht beter dan een eerder plan om van Duitsland geleasede tanks op te kopen en richting Bachmoet te sturen. Nederland leent deze tanks immers met als doel nog een beetje bekend te blijven met de werking van Leopards.

Een leger zonder tanks is toch een beetje als een tijger zonder tanden. Hoe zijn we ooit in deze nachtmerrie verzeild geraakt? Wie was de hoofdverantwoordelijke van dit debacle? Ik wees altijd met een beschuldigende vinger richting Hans Hillen, de minister van Defensie van het CDA onder wiens leiding Defensie in 2010 een ongekennde bezuiniging

van een miljard euro moest verhapstukken. De kaasschaafmethode bleek niet afdoende. Hillen deed alle Nederlandse tanks tegen een dump-prijs in de uitverkoop. Als argument werd aangevoerd dat de toekomst van de krijgsmacht meer lag in counterinsurgency (Afghanistan) en stabilisatie-operaties (zoals op de Balkan). Daar heb je geen tanks voor nodig. Die waren immers alleen voor het grootschalig conflict bedoeld, en de kans dat we daarin terecht zouden komen was na het einde van de Koude Oorlog toch verwaarloosbaar.

Met de inval van Rusland in Oekraïne in het achterhoofd, nu een jaar geleden, is het moeilijk een grotere strategische misrekening te bedenken. Maar kunnen we dit Hillen aanrekenen? Dat is maar de vraag. *NRC Handelsblad* reconstrueerde de onttakeling (want het woord 'bezuiniging' is eigenlijk nog te mild) van Defensie in het vorige decennium. Op zoek naar de veroorzaker van deze strategische miskleun kwam journalist Tom-Jan Meeus tot een bijzondere conclusie. Het was juist Hillen die nog een laatste poging deed de dramatische bezuinigingen in 2010 wat af te zwakken. Hillen zocht nog naar creatieve formuleringen in Kamerbrieven om de

bezuinigingen te temperen om de bikkelharde bezuinigingstaak die de coalitiepartners VVD, PVV en CDA hadden opgeschreven wat te verzachten. Maar toen de net aangetreden premier Mark Rutte erachter kwam dat Hillen morrelde aan de afspraken, in een moedige poging te redden wat er te redden viel voor Defensie, ontstak de premier in woede. 'Stuur die brief maar naar de koningin', zou Rutte volgens NRC hebben geroepen naar Hillen.¹ 'De premier liet mij geen keuze: ik móést de bezuinigingen uitvoeren die ik niet wilde', zei Hillen.²

Parallellen met het verleden zijn hier ook te trekken: Nederland bezuinigde vlak voor de Tweede Wereldoorlog jarenlang op 's lands zwaarmacht. Zodra de spanningen in Europa opliepen door de opkomst van nazi-Duitsland, ging de begroting weliswaar iets omhoog maar het was *too little too late*. Achteraf kreeg 'links' de schuld: waren het niet die verderfelijke pacifisten met hun gebroken geweertje die de landsverdediging hadden verkwanseld, juist toen Hitler Polen binnenviel in 1939? Niets is minder waar: het waren juist confessionele en liberale partijen (de verre voorgangers van Hillen en Rutte) die het ministerie van Oorlog tot de laatste gulden hadden uitgeperst.

De vraag blijft wie de hoofdverantwoordelijke was voor de uitverkoop van Defensie in het vorige decennium. Kunnen we Hillen nu zuiveren van alle blaam? Weliswaar was hij fel gekant tegen de afbraak van Defensie, maar desondanks voerde hij keurig netjes uit wat Rutte hem dicteerde: die brief naar de koningin, waar Rutte op doelde, heeft hij nooit verstuurd. NRC richt de pijlen toch meer richting Rutte, die als premier te maken kreeg met forse bezuinigingen als gevolg van de kredietcrisis, en daarbij Defensie wel erg makkelijk voor de bus gooide. Dat was bovendien in tegenspraak met het liberale verkiezingsprogramma. Als VVD-leider was Rutte in zowel 2010 als 2014 fel gekant tegen verdere bezuinigingen op Defensie. 'Als premier tekende hij in 2014 in Wales voor een hoger bbp-percentages voor Defensie. Telkens realiseerde hij het omgekeerde', merkt NRC fijntjes op.³ Toen Ank Bijleveld (CDA) in 2017

aantrad bij Defensie, zag ze dat Rutte netjes zijn handtekening had gezet onder 'Wales', maar dat de begroting van Defensie nooit was opgehoogd. Met andere woorden: de Rutte op verkiezings-tournee produceerde rollende rechtse volzinnen over het belang van een sterk leger, maar zodra de stemlokalen eenmaal sloten, wist de VVD-leider niet hoe snel hij naar de kazernes moest om de tanks aan de ketting te leggen. Een soortgelijk patroon lijkt zich elke verkiezingen te herhalen, met grote uitzondering van volgend jaar, wanneer de Nederlandse Defensie er eindelijk weer meer geld verkrijgt en de NAVO-norm van 2 procent lijkt te gaan halen als gevolg van de Russische inval in Oekraïne.

Op zich goed nieuws dus. Maar na drie decennia bezuinigingen moet er wel een enorme achterstand worden ingehaald. Ruim dertig jaar snijden in Defensie heeft de krijgsmacht ernstig uitgehold, juist in een tijd waar de dreiging van een grootschalig conflict dichterbij lijkt dan ooit. Wordt het niet eens tijd om alle voor die wanbeleid verantwoordelijke politici alsnog tot de orde te roepen? Waar blijft die parlementaire enquête? Laten we beginnen bij de VVD, de partij die al dertig jaar lang roept dat er meer geld naar Defensie moet, maar tegelijkertijd al tien jaar de premier leverde die – naar het zich nu laat aanzien – collega's in zijn team onder druk zette om het mes nog net wat harder in het vlees van de krijgsmacht te zetten.

Met de consequenties leven we nu: een krijgsmacht zonder tanks, in een tijd dat ze harder nodig zijn dan ooit. Met opnieuw verkiezingen in aantocht zou ik bijna willen zeggen: red de krijgsmacht, stem socialistisch! ■

1 Tom-Jan Meeus, 'Rutte dwong persoonlijk af dat Defensie 'de genadeklap' kreeg', NRC, 30 december 2022.

2 Idem.

3 Idem.

Door de Oekraïense bomen het bos niet meer zien

Sergei Boeke

Het is inmiddels een jaar volop oorlog in Europa. De verwoesting en het menselijk leed zijn niet te beschrijven, met slagvelden die lijken op de Eerste Wereldoorlog, bevochten met wapens uit de 21e eeuw. Sinds 24 februari 2022 is Europa opmerkelijk eensgezind en solidair met Oekraïne. Het Westen – plus Japan, Zuid-Korea, Australië en Nieuw Zeeland – heeft aanzienlijke economische en humanitaire hulp gegeven, en wapens en munitie. De VS is koploper met zo'n 30 miljard dollar aan militaire hulp. Nederland is eveneens zeer gul met leveranties van raketten, pantserwagens, houwitsers en zelfs tanks. Eerst ging het om noodhulp voor een laatste verdediging, nu willen we Oekraïne helpen de oorlog te winnen. Geld speelt geen rol, want men redeneert terecht dat het Westen een veel hogere prijs zal betalen bij een Russische overwinning. Bovendien betalen wij de prijs in euro's, maar Oekraïners met hun leven. Alle aandacht voor de oorlog verhuult echter vier belangrijke strategische implicaties: het wordt een zaak van lange adem; afschrikking speelt weer een centrale rol; *hard power* doet er toe en een *whole-of-society*-benadering is essentieel.

Alle partijen in het conflict verhogen hun inzet, want geen kan zich een algehele nederlaag permitteren. Oekraïne vecht voor zijn bestaansrecht, terwijl de Russische president Poetin alles op alles zet in de verwachting dat de tijd aan zijn kant staat. Het Westen redeneert – terecht – dat Poetin niet zal stoppen totdat hij gestopt wordt, en dat een Russische overwinning andere autocratische regimes zal inspireren. Het is dus tevens erop of eronder voor het Westen. De hoop

dat onderhandelingen vroeg of laat het conflict zullen beëindigen miskent het ontbreken van vertrouwen; dat is nodig voor een duurzaam bestand. Het is immers waarschijnlijk dat Rusland morgen terugkomt als het vandaag zijn doelen niet kan bereiken. Het Russische regime drijft al op revanchisme; tel daar straks een gekrenkt gevoel bij op. Wie denkt dat het Poetins oorlog is, en niet die van het Russische volk, zou even in gesprek moeten gaan met de Finnen, Baltten en Polen. Wat nu in Oekraïne gebeurt, van schijnreferenda tot deportaties, van verkrachtingen tot moord: alles herkennen zij uit de geschiedenis met hun buurland. Met Poetin aan de macht is vrede onmogelijk, maar als hij vertrekt – vrijwillig of niet – dan zijn de vooruitzichten niet per definitie beter. Ondertussen verdiept China de banden met Moskou en nemen de leveranties van *dual-use*-goederen toe. Daarnaast lijkt de relatie tussen de VS en China in een even snelle duikvlucht beland als die van een verdwaalde luchtballon. Kortom, een nieuwe, langdurige Koude Oorlog dreigt.

Afschrikking blijft van groot belang. Tot op heden heeft het goed gewerkt: voor het NAVO-gebied, maar niet voor Oekraïne. Artikel 5 staat als een huis, en zoals secretaris-generaal Stoltenberg en de Amerikaanse president Biden herhaaldelijk benadrukken, 'we will defend every inch of NATO territory'. Het lukte daarentegen niet om Poetin af te schrikken van een (tweede) inval; zijn kosten-batenanalyse bleek anders ingericht dan verwacht. Het is niet uitgesloten dat Rusland, vooral bij militaire tegenvallers, alsnog escaleert: verticaal, bijvoorbeeld met

tactische kernwapens, of horizontaal, richting het NAVO-grondgebied. Poetin weet hoe hij de eenheid binnen de NAVO onder druk kan zetten. De NAVO heeft een hernieuwde focus op *deterrence and defence*, bevestigd tijdens de top van Madrid in 2022. De oorlog in Oekraïne stuwt de politieke impuls voor NAVO-hervormingen en investeringen, maar dit dreigt weg te slijpen bij het toenemen van Russische tegenslagen en verliezen. Zo heeft het Russische leger nu al minimaal 3-5 jaar nodig om de in het afgelopen jaar opgelopen averij te herstellen, en bij verdere Oekraïense overwinningen zal de verleiding in Europa groot zijn om investeringen in defensie weer af te zwakken. Belangrijk is tevens de vraag welke lessen China trekt uit het conflict in Oekraïne, en wat Beijing toepast op Taiwan. Ook hier geldt dat afschrikking alleen geloofwaardig is als er voldoende militaire capaciteit is.

Investeren in hard power is terug. Zo heeft Oekraïne 300 westerse tanks nodig. Het is goed dat Nederlandse politieke partijen zich hard maken om tanks te leveren, maar het is opmerkelijk dat dezelfde partijen – soms dezelfde personen – de tank niet lang geleden volledig hadden afgeschreven. Grote conflicten waren immers ondenkbaar en de toekomst lag in cyber. Nu Nederland zelf geen tanks meer heeft moeten ze eerst gekocht worden, voordat ze kunnen worden weggegeven. Maar als ze zo essentieel zijn op het slagveld, is het dan niet logisch dat de landmacht er ook goed in investeert? De NAVO vraagt Nederland tenslotte al jaren om een zware gemechaniseerde brigade. Waarom schaffen we dan niet met gezwinde spoed tanks voor onszelf aan, of is 'geld speelt geen rol' alleen van toepassing op Oekraïne? Hiernaast is het weliswaar prachtig dat we eindelijk 2 procent van het bnp aan defensie besteden, maar er is nogal wat achterstallig onderhoud voordat alles inzetbaar is. En een scherpe blik op de defensiebegroting leert dat die in 2026 met 1,5 miljard euro krimpt. Dan valt Nederland onder de 2 procent en horen we weer bij de *freeriders*. Alle mooie daden ten spijt, de kleine lettertjes doen vermoeden dat de lessen van dertig jaar bezuinigen nog niet helemaal geleerd zijn.

Een nieuwe, langdurige Koude Oorlog dreigt

Tot slot zal het Westen meer moeten werken met een whole-of-society-benadering. Rusland wordt op een oorlogsvoet geplaatst, al blijkt het land niet zonder hulp van Noord-Korea, Iran en China te kunnen. De westerse economieën en maatschappijen draaien rustig door, want wij voelen ons niet in oorlog met Rusland (andersom wel). Europa heeft wel een ander probleem, want de defensie-industrie kan niet snel leveren wat besteld is, vooral geen munitie. Een nieuw Europees compact met de defensie-industrie is daarom essentieel om de eigen beperkte voorraden aan te vullen en Oekraïne te blijven ondersteunen. Hiernaast kunnen veel landen – zeker Nederland – leren van het Scandinavische Total Defense-concept, want samenlevingen moeten weerbaarder worden (*resilient*). Als Rusland namelijk horizontaal escaleert, dan ligt het voor de hand dat dit onder de drempel van Artikel 5 plaatsvindt, via desinformatie, cyber- of sabotageoperaties. Deze hybride activiteiten zijn lastig te onderkennen, zeker als alle ogen op Oekraïne gericht zijn. Een spreker op een EUCOM-strategie-conferentie vergeleek het met een kampvuur dat alle aandacht trekt, terwijl de toeschouwers niet zien wat er in de duisternis achter hen plaatsvindt.

Was het begin 2022 nog ondenkbaar dat Rusland en Oekraïne een oorlog op industriële schaal zouden uitvechten: nu is meer strategische anticipatie en oplettendheid van levensbelang. ■

Ballonnen, zeelieden en spionnen

Afgelopen weken was er veel te doen over Chinese luchtballonnen boven de VS en andere landen. Bedoeld voor weermetingen, aldus Beijing. Spionage, zei Washington. Uiteindelijk haalde een Amerikaans jachtvliegtuig de ballon in het luchtruim van de VS neer.

De luchtballon is een beproefd militair hulpmiddel, blijkt uit diverse verhandelingen in de *Militaire Spectator*. In 1892 schreef 1e Luitenant-Ingenieur J.L.H. van Holk een uitgebreide bespreking van een boek over de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871.¹ Eind september 1870 werd de telegrafieverbinding tussen Parijs en de rest van het land verbroken, memoreert Van

Holk, want ‘de Pruisen hadden de kabel, die in der haast in Engeland aangekocht en in de eerste dagen van die maand gelegd was in de Seine tot verbinding van Parijs met de departementen, ontdekt en opgehaald om die ten eigen nutte aan te wenden.’ Hoewel in de periode daarna de telegraaf nog wel een rol speelde, moesten de Franse strijdkrachten in Parijs op zoek naar een communicatiealternatief.

De postduivendienst speelde hierbij een grote rol, in combinatie met luchtballonnen. Het hoofdkwartier van de telegrafie was door de oprukkende Duitse legers gedwongen verplaatst naar Tours. Vanuit Parijs waren postduiven met

Amerikaans marinepersoneel bergt de resten van de Chinese ballon die begin februari door een jachtvliegtuig is neergehaald

¹ J.L.H. van Holk, ‘Telegraphie en posterijen in den oorlog van 1870-1871’, *Militaire Spectator* 61 (1892) (11) 749-760.

AFBEELDING MUSÉE CARNAVALET

Een ballon vertrekt vanuit Montmartre in Parijs naar Tours, tijdens de Frans-Duitse Oorlog van 1870

luchtballonnen in veiligheid gebracht om vanuit Tours hun werk te doen. Niet alleen duiven werden op deze manier buiten de stad uit gebracht: 'Tegen midden November kwamen uit Parijs met den ballon "Niepce" de photograaf DAGRON en de ingenieur FEBNIQUE, met opdracht van de regeering te Clermont-Ferrand een photo-microscopischen dienst in te richten.' En naast mensen volgden ook honden: 'De ballon le général Faidherbe, den 13den Januari van Parijs vertrokken, daalde neder te Saint-Aoit (Gironde). Zij voerde met zich den Heer HUREL met 5 herdershonden, die bestemd waren om de Duitse liniën door te trekken.'

Uiteindelijk was de ballonvaart van groot belang voor de Fransen, schrijft Van Holk: 'Deze ballons voerden mede 164 personen, 381 postduiven, 5 honden, allerlei soorten van toestellen en werktuigen, dynamiet en een gewicht van 10.675 KG. aan dépêches.' Naderhand is een overzicht opgesteld van alle ballonvluchten, waaruit opvallende feitjes naar voren kwamen: 'Eigenaardig is dat het gouvernement de bemanning der luchtballons in hoofdzaak vond onder het personeel der marine, en merkwaardig is de conclusie van den directeur-generaal der telegraphie en posten omtrent

de bruikbaarheid van deze zeelieden. Van de 65 ballons werden 18 bestuurd door luchtvaarders van beroep; 17 door amateurs en 30 door zeelieden; van deze laatste zijn slechts een 2-tal ongelukkig geweest.' Marinepersoneel was dus prima inzetbaar in de luchtvaart rond de Franse hoofdstad.

Wanneer het misging met een ballon was het de vraag op welke manier het oorlogsrecht van toepassing was: 'Wanneer een luchtballon toevallig in handen viel van de Duitschers, was het in den beginne zeer de vraag of niet de luchtvaarders eenvoudig als spionnen beschouwd en als zoodanig onmiddellijk ter dood veroordeeld zouden worden.' Wellicht speelde het hoge aantal zeelieden in ballonvluchten een rol bij de zienswijze van een professor op dit thema: 'De Heer ORTOLAN beschouwt het verongelukken van een luchtballon als de schipbreuk in vijandelijk water. Hij meent, dat de verongelukten in de lucht niet anders behandeld behooren te worden als schipbreukelingen. Geen volk kan beweren op de zee eenig recht te bezitten van heerscher, wetgever of rechter ten opzichte van andere volken. Wel nu! is het niet evenzoo, en meer nog dan te water, in de lucht?' ■

Ongekend en onderscheidend

De geheime geschiedenis van de MIVD

Door Bob de Graaff

Amsterdam (Boom) 2022

464 blz.

ISBN 9789024444649

€ 34,90 of gratis e-pub downloaden via

www.boomgeschiedenis.nl

Ongekend en onderscheidend – alleen al de titel van het boek over de MIVD stemt tot nadenken. Wat bedoelt auteur Bob de Graaff precies met ‘ongekend’? Het heeft iets van onbekend, maar gaat verder dan dat, het draagt ook iets van miskenning in zich, een dienst die zich niet gekend voelt. Tegelijkertijd spreekt er ook iets van trots uit: ongekend in de zin van ‘ongekend goed’. Een intrigerende titel dus, die mij nieuwsgierig maakte naar de inhoud.

Strijdig met de Nederlandse volksaard

De Graaff voert de geschiedenis van de MIVD terug tot de oprichting van het Studiebureau Vreemde Legers in 1912. Enkele weken voor de Eerste Wereldoorlog werd dit bureau omgezet in de derde afdeling van de Generale Staf, oftewel de GSIII, die aanvankelijk slechts over één medewerker beschikte. Al met al stelde het Nederlandse inlichtingenbedrijf in deze periode bijzonder weinig voor. Terwijl landen als Duitsland en Engeland volop investeerden in hun inlichtingenapparaat, zag Nederland hier de noodzaak niet van in. Zowel in de politiek als binnen de krijgsmacht – de marine uitgezonderd – was sprake van desinteresse voor

inlichtingen. Inlichtingenwerk werd zelfs gezien als strijdig met de Nederlandse volksaard. Intussen was het neutrale Nederland zelf een paradijs voor buitenlandse inlichtingendiensten, die hier min of meer vrij spel hadden.

Pas tijdens de Tweede Wereldoorlog realiseerde de overheid zich dat deze situatie niet vol te houden was. Inlichtingen over het bezette Nederland werden node gemist – de gevluchte regering was op dat punt grotendeels afhankelijk van de Britten. Tot frustratie van de Britten en Amerikanen was ook de Nederlandse informatiepositie ten aanzien van Nederlands-Indië zeer slecht. Nederland zette in deze periode zijn eerste zelfstandige schreden op het inlichtingenpad en leerde hierbij harde lessen. Vooral in het begin mislukten veel operaties. Tientallen agenten kwamen hierbij om het leven.

Wettelijk kader

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde het Nederlandse inlichtingenlandschap ingrijpend. Zo werd in 1949 de Binnenlandse Veiligheidsdienst opgericht, die de civiele taken van de vooroorlogse GSIII overnam. Daarnaast kwam er een Buitenlandse

Inlichtingendienst, onder het ministerie van Algemene Zaken. De krijgsmacht telde vanaf dan drie diensten: de Landmachtinlichtingendienst (LAMID), de Luchtmachtinlichtingendienst (LUID) en de Marine Inlichtingendienst (MARID). De politieke aandacht voor de diensten was echter nagenoeg nihil en het aanzien was laag. Het zou tot 1987 duren voordat de militaire diensten werden samengevoegd tot de Militaire Inlichtingendienst (MID). Dat was ook het moment dat er voor het eerst een wettelijk kader kwam voor de inlichtingendiensten.

Interessant is hoe westerse diensten, ook de Nederlandse, tijdens de Koude Oorlog aankeken tegen de dreiging vanuit de Sovjet-Unie. Volgens De Graaff lag de nadruk hierbij vooral op het bestuderen van de militaire hardware (capaciteiten), en werd amper aandacht besteed aan de intenties van de Sovjetleiders. Dat werd ook niet nodig geacht: dat deze uit waren op wereldhegemonie werd alom als een vaststaand feit aangenomen. Uit historisch onderzoek na de ineenstorting van de Sovjet-Unie bleek echter weinig bewijs voor deze aanname. Bovendien werd bij het beoordelen van de militaire capaciteiten vooral gekeken naar de kwantiteit en niet zozeer naar de kwaliteit, waardoor de capaciteiten stelselmatig te hoog werden ingeschat.

Early warning

De Graaff besteedt in zijn boek relatief veel aandacht aan het belang van *early warning*, wat hij als een kernfunctie van inlichtingendiensten beschouwt. Op dat vlak hebben de Nederlandse diensten – een enkel succesje daargelaten – geen bijster goede staat van dienst.

Zo zag de MARID, die in die tijd een nationale early warning-functie had, de Sovjetinval in Hongarije in 1956 niet aankomen. Dat de drie militaire diensten onderling amper samenwerkten hielp hierbij niet. Diezelfde gebrekkige samenwerking zorgde er twaalf jaar later voor dat verschillende signalen die de diensten los van elkaar hadden opgevangen over een ophanden zijnde invasie van het Warschaupact in Tsjecho-Slowakije, onderling niet werden gedeeld en daardoor onvoldoende werden benut.

Dieptepunt, ook in inlichtingenopzicht, was de val van de enclave Srebrenica in 1995. De Graaff wijdt hier een apart hoofdstuk aan. Wat onder meer opvalt is dat de MID, zeker in de beginfase van de missie, amper een rol speelde. Geheel in lijn met het heersende denken binnen de VN vond ook de Nederlandse legerleiding het gebruik van inlichtingen niet passend bij het VN-karakter van de missie. Zo werd het de MID verboden om inlichtingen in te winnen bij Dutchbatters. Tekenend voor de situatie is ook dat Dutchbat III-commandant Karremans 'geen idee' had wat Nederland op het terrein van inlichtingen zou kunnen betekenen en dat hij, als hij daar behoefte aan had, de VN wel om informatie zou vragen. De zeer beperkte analysecapaciteit en slechte informatiepositie van de MID leidde tot oppervlakkige inlichtingenrapportages. De waardering hiervoor was navenant, aldus De Graaff. Zo sprak minister Ter Beek laatdunkend van 'die rapportjes'. Ook analytisch viel er het nodige op de MID-analyses aan te merken, waardoor de waarschuwingfunctie onvoldoende heeft gewerkt en Nederland alsnog werd overvallen door de val van de enclave.

Positieve ontwikkelingen

Pas bij hoofdstuk 17 (we zijn dan aangekomen in de 21e eeuw) kantelt het tot dan toe vrij sombere beeld en is sprake van een aantal positieve ontwikkelingen. Zo wordt de integratie van de drie militaire diensten – na vele jaren van tegenwerking – eindelijk vlot getrokken. Ook veranderde de dienst – inmiddels omgedoopt tot MIVD – van een strategische inlichtingendienst naar een dienst die ook operationele inlichtingen ten behoeve van militaire missies zou gaan leveren. Dit vergde een omslag van een aanbodgerichte naar een vraaggestuurde organisatie. Met de missie in Afghanistan zette de MIVD zichzelf ook internationaal op de kaart, hoewel de auteur ook kritische kanttekeningen plaatst bij de claim dat de dienst hier meespeelde in de 'Eredivisie van inlichtingendiensten', dan wel de 'Champions League'. Ook de recente Nederlandse inlichtingenbijdrage aan de VN-missie in Mali illustreert de grote ontwikkeling die de krijgsmacht en de militaire inlichtingendienst hebben doorgemaakt sinds het échec van Srebrenica, zo stelt De Graaff vast.

De relatie met de BVD en later de AIVD is een frequent terugkerend thema in het boek. Deze is lange tijd als conflictueus te bestempelen. Onder meer op het terrein van contra-inlichtingen en extremismebestrijding was het vaak bonje. De militaire dienst(en) ervoeren de houding van de civiele zusterdienst vaak als arrogant en kleinerend. Een gevoel van miskennis overheerste. De Graaff laat zien hoe het emancipatieproces van de MIVD na de eeuwwisseling werd versneld door het werk van verschillende onderzoekscommissies en de invoering van de Wet op de Inlichtingen- en

Veiligheidsdiensten (Wiv). De publiciteit die dit opleverde leidde niet alleen tot een groeiende bekendheid van de MIVD, maar het feit dat MIVD en AIVD steeds vaker in één adem genoemd werden droeg ook bij aan het beeld van gelijkwaardigheid tussen de diensten.

In het slothoofdstuk wijst De Graaff op het belang van een overkoepelende inlichtingenfilosofie, waarvan hij eerder in het boek al constateerde dat de MIVD daar tot op heden geen rol voor zichzelf zag weggelegd. Zeker nu de veranderingen in het inlichtingendomein razendsnel gaan – denk aan de snelle opkomst van open source intelligence en veranderende visie op de rol van inlichtingendiensten – is een dergelijke filosofie cruciaal, aldus De Graaff, omdat het als uitgangspunt kan dienen om nieuwe ontwikkelingen te beoordelen.

Food for thought

Het boek biedt in verschillende opzichten *food for thought*. Zo kun je je afvragen in hoeverre de gebrekkige Nederlandse inlichtingen-cultuur zoals die eigenlijk de hele 20e eeuw heerste de diensten nu nog steeds parten speelt. Valt er bijvoorbeeld een lijn te trekken tussen de opvatting, bijna een eeuw geleden, over vermeende strijdigheid van inlichtingen met de Nederlandse volksraad en het recente wantrouwen bij een deel van de bevolking jegens de Wiv? En wat zegt het in dit verband dat de parlementaire commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (CIVD) in Nederland ook wel wordt aangeduid als de 'Commissie Stiekem'? Klinkt hier ook niet een zeker ongemak (en misschien onbekendheid) in door over het inlichtingenwerk? Misschien is daarom juist in Nederland

toenemende openheid over het inlichtingendomein wel extra van belang.

Een andere observatie is dat veel van de analytische vraagstukken die De Graaff beschrijft nog steeds actueel zijn. Wie de hoofdstukken over de Koude Oorlog leest, moet soms onwillekeurig aan de recente Russische inval in Oekraïne denken. Net als toen draaide het bij deze inval om vragen als het onderkennen van (politieke) intenties en het adequaat inschatten van militaire capaciteiten. Pijnlijk is dat de waarschuwingfunctie van veel westerse diensten opnieuw onvoldoende lijkt te hebben gefunctioneerd, wat de vraag oproept of diensten ook op analytisch vlak voldoende lessen trekken uit eerdere *intelligence failures*.

De oorlog in Oekraïne illustreert het belang van militaire inlichtingendiensten als de MIVD. Wie het boek van De Graaff leest, ontkomt niet

aan de indruk dat Nederland deze taak lange tijd heeft verwaarloosd. Het valt dan ook te hopen dat de dienst de stijgende lijn zal weten vast te houden en het moeizame verleden definitief achter zich zal laten. Wat het boek ook laat zien is dat dit niet alleen een verantwoordelijkheid van de dienst zelf is, maar van Defensie als geheel. Het spreken van dezelfde (inlichtingen)taal is daarbij van belang, wat het pleidooi van De Graaff voor een overkoepelende inlichtingenfilosofie het overwegen waard maakt.

Kennis inlichtingendomein verbreed

Een punt van kritiek betreft de opzet van het boek. Tot en met hoofdstuk 17 worden de gebeurtenissen min of meer in chronologische volgorde beschreven, van 1912 tot heden. Waar de lezer na hoofdstuk 17 een slotwoord verwacht, volgt echter nog een aantal thematische hoofdstukken. De vraag is wat deze toevoegen, temeer daar herhaling op de loer ligt. Dit geldt onder meer voor

het hoofdstuk over de relatie met de AIVD – een thema dat het hele boek door al relatief veel aandacht krijgt. Ook van de andere onderwerpen – bijvoorbeeld het incident met de Lynx-helikopter in Libië in 2011 – geldt dat deze ook ingevoegd hadden kunnen worden in het chronologische betoog.

Dit neemt niet weg dat De Graaff met zijn boek een zeer waardevolle bijdrage heeft geleverd aan de kennis over de geschiedenis van het Nederlandse inlichtingendomein in het algemeen en die van de MIVD in het bijzonder. Deze is hierdoor een stuk minder ‘ongekend’ geworden. Het boek is bovendien vlot geschreven, waardoor het ook een brede groep lezers zal weten te boeien – hopelijk niet alleen binnen Defensiekringen maar ook daarbuiten. ■

*Drs. Frank van Pelt,
ministerie van Defensie*

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog.

U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

MEDEDELINGEN

Voorlichting Master Military Strategic Studies 15 maart

In september 2023 start weer een masterprogramma *Military Strategic Studies* aan de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW). Een voorlichtingsavond voor geïnteresseerden vindt plaats op 15 maart. De voorlichtingsavond begint om 19.00 uur op de Kromhoutkazerne in Utrecht en duurt tot circa 20.30 uur. Na afloop is het mogelijk om individuele vragen te stellen. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden voor deze voorlichting via het e-mailadres master.mss@mindef.nl. Meer informatie over het masterprogramma is te vinden op de website: www.defensie.nl/onderwerpen/defensieacademie/opleidingen/masteropleiding-military-strategic-studies.

Voorlichting Master CIIMT 9 maart

In september 2023 start weer de master Compliance and Integrity in International Military Trade (CIIMT) aan de NLDA. Een online-voorlichtingsavond vindt plaats op 9 maart. Aanmelden voor de voorlichting kan via het e-mailadres master.ciimt@mindef.nl.

FOTO MCD, LOUIS MEULSTEE

Hawija

De verwoestende werkelijkheid van onze
langeafstandsoorlog tegen IS
Door Jip van Dort en Lauren Gould,
m.m.v. Marrit Woudwijk
Amersfoort (Aspekt) 2022
184 blz.
ISBN 9789464628586
€ 19,95

Het boek *Hawija*, gepubliceerd in september 2022, is het resultaat van een samenwerking tussen de drie auteurs Jip van Dort, Lauren Gould en Marrit Woudwijk. Zij zijn verbonden aan het Intimacies of Remote Warfare-project van de Universiteit Utrecht. *Hawija* is een van de producten resulterend uit een langer lopend onderzoek naar het bombardement op een woonwijk in de gelijknamige Iraakse stad in 2015. Bij een aanval op een bommenfabriek van Islamitische Staat in die wijk kwamen destijds tientallen Iraakse burgers om het leven.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel, met de titel *Langeafstandsoorlog*, beschrijven de auteurs in drie essays hun observatie dat contemporaine oorlogvoering de fysieke afstand heeft vergroot tussen de strijdende partijen. Deze manier van oorlogvoering gebruikt airpower en proxy-strijdmachten om westerse operationele doelen te behalen. De auteurs kijken hoe westerse regeringen deze wijze van oorlogvoering legitimeren en hoe de parlementaire controle tekortschiet.

Het tweede deel van het boek heeft als centraal thema de gevolgen van langeafstandsoorlogen voor de burgers in het betreffende land.

Hierbij wordt uitgezoomd naar andere conflicten waarbij Nederland een vergelijkbare militaire inzet heeft uitgevoerd, en de impact van (lucht)aanvallen op de burgerbevolking. Slachtoffers van het bombardement op Hawija komen hierbij aan het woord en er wordt ingegaan op de vraag wat er moet gebeuren om het voorkomen van burgerslachtoffers prioriteit te geven tijdens oorlogvoering. In het laatste deel van het boek komt een drietal leden van de Tweede Kamer aan het woord, waarbij elk Kamerlid met een ingezonden stuk reflecteert op de eigen (partij)rol in de zaak-Hawija, de parlementaire controle en de oorlog tegen IS. De auteurs sluiten af met een interview met de bekende mensenrechtenadvocaat Liesbeth Zegveld, die een aantal slachtoffers van het bombardement op Hawija bijstaat in hun proces tegen de Nederlandse staat.

Lange nasleep

Het bombardement op Hawija en de daarbij gevallen burgerslachtoffers heeft als gevolg van onderzoeksjournalistiek van NRC een lange nasleep gekregen in de Nederlandse politiek. Het gebrek aan openheid over de aanval, in combinatie met de

politieke ongemakkelijkheid van de realiteit van oorlogvoering, wordt uitvoerig en nauwkeurig beschreven in *Hawija*. De terughoudendheid en traagheid rond het onderzoek, waarbij de waarheid over het bombardement uiteindelijk toch boven water is gekomen, is indicatief voor de ogenschijnlijke onwil om transparant te zijn over de Nederlandse militaire inzet en de inherente complexiteit van coalitievorming. De noodzaak van het snel en correct informeren van het parlement over gewelddinzet namens de Nederlandse staat en de observatie dat dit incorrect is gebeurd bij het bombardement maakt het boek dan ook relevant en biedt diepgang aan het debat over transparantie en de parlementaire verantwoordelijkheden.

Onderwerpen en claims

Voor de (militair) historicus biedt *Hawija* echter weinig toegevoegde waarde. Hoewel de titel de indruk wekt dat de nadruk ligt op het bombardement op de Iraakse stad, vliegt het boek over een groot aantal incidenten en oorlogen heen met als centrale thema 'burgerslachtoffers': Kosovo, Irak, Afghanistan, Syrië en Joegoslavië worden allemaal aangehaald om het argument te benadrukken dat bij gewapende conflicten burgerslachtoffers vallen, en dat de Nederlandse staat (of in bredere zin het Westen) hier op onbevredigende wijze mee omgaat. Doordat er in totaal twaalf auteurs in verschillende vormen bijdragen aan *Hawija* – essays, een interview, geschreven bijdragen van politici en getuigenissen van slachtoffers – is het boek wat rommelig van opzet en wijkt het door de uiteenlopende inzichten van de auteurs veelvuldig af van het onderwerp, de zaak-Hawija.

Kwalijker is dat de auteurs in de brede belichting van een veelvoud aan onderwerpen een aantal claims maken die niet of onvoldoende worden onderbouwd. Veelvuldig hameren zij op de ‘schone oorlog’, zonder dat duidelijk wordt wie dit frame nu precies hanteert om hedendaags statelijk geweld te duiden, anders dan de auteurs zelf. Ook de argumentatie dat precisiewapens en het vermogen om vanaf afstand doelen uit te schakelen zal leiden tot meer geweld door westerse liberale democratieën – middels ‘schone oorlogen’ – onderbouwen zij niet verder in de tekst. De ‘derde revolutie in oorlogvoering’ wordt als feit geïntroduceerd, en Van Dort wijdt een hoofdstuk aan het wegzetten van de debatten in de Tweede Kamer als propaganda.

Sommige terechte kritieken die in het boek worden aangehaald, zoals politiek risicomijdend gedrag ten aanzien van het sneuvelen van Nederlandse militairen, halen de auteurs zelf nodeloos onderuit door foutieve voorbeelden. Zo vertellen zij correct over het opzetten van een Afghaans leger na de inval in 2001, maar de opmerkingen dat hierdoor ‘westerse militairen buiten schot bleven’ gaat voorbij aan alle westerse adviseurs en mentoren die naast de Afghaanse militairen optraden. Ook de verwijzing naar de gevechten rond Chora in de provincie Uruzgan wordt aangehaald als een voorbeeld

van eenzijdig – en dus risicoloos – langeafstandsgeweld door het gebruik van vliegtuigen en artillerie, waarbij onvermeld blijft dat toentertijd honderden Nederlandse gevechtstroepen daar op de grond aanwezig waren.

Lacunes

De militaire purist zal zich wellicht ook kunnen storen aan de kennislacune van de schrijvers over correct jargon, zoals de beschrijvingen dat ‘mortieren worden afgeschoten met een pantserhouwitser’ en ‘bommen die worden afgevuurd’. De alinea op pagina 71 waarin de auteurs de pantserhouwitser beschrijven als ‘notoir onnauwkeurig’, en verwijzen naar voormalig minister van Defensie Van Middelkoop waarin hij hetzelfde wapensysteem een ‘precisiewapen’ noemt, is tekenend voor de onwetendheid van zowel de politiek als de schrijvers.

Het boek mist dan ook de input van het ministerie van Defensie, want hoewel het thema ‘burgerslachtoffers’ van verschillende kanten wordt belicht, waaronder die van de slachtoffers, ontbreekt de zienswijze van Defensie zelf. Dat is storend voor de compleetheid van het verhaal, maar de klaarblijkelijke weigering van Defensie om mee te werken aan deze publicatie bevestigt wel het beeld van de auteurs van *Hawija* over de geslotenheid van het ministerie. De belangen van politici en juristen

wegen blijkbaar nog altijd zwaarder dan de uitgesproken wens om transparanter te zijn. Een bijdrage van Defensie zou ook een betere balans hebben gebracht in het boek. Waar in het derde deel de bijdragen van politici netjes verdeeld zijn over een breed spectrum – Kamerleden van de VVD, D66 en de SP komen aan het woord – slaat het in de eerste twee delen bij vlagen namelijk door in het activistische, anti-militaire karakter. Het kritiekloze, bijna idolate interview met Liesbeth Zegveld waarmee het boek wordt afgesloten bevestigt dat beeld.

Rommelige ‘j’accuse’

Met *Hawija* hebben de auteurs een belangrijk en relevant onderwerp bij de horens gevat. Transparantie over de statelijke geweldsinzet en de (parlementaire) verantwoordelijkheid hierover zijn problematisch en het bombardement op *Hawija* is hierbij een uitstekende casestudie. De opzet om naar *Hawija* te kijken vanuit verschillende lenzen is een uitstekend uitgangspunt, maar het boek verzandt door de onlogische opzet, een gekleurd beeld over statelijk geweld en een veelvoud aan deelonderwerpen en auteurs in een rommelige ‘j’accuse’ over burgerslachtoffers. Aan de gepresenteerde inzichten kleeft dan ook het risico dat een breder publiek ze eerder zal interpreteren als activistisch dan wetenschappelijk. ■

Ivor Wiltenburg MA, NLDA

The Netherlands Journal of War Studies Special Edition 2023: Call for papers

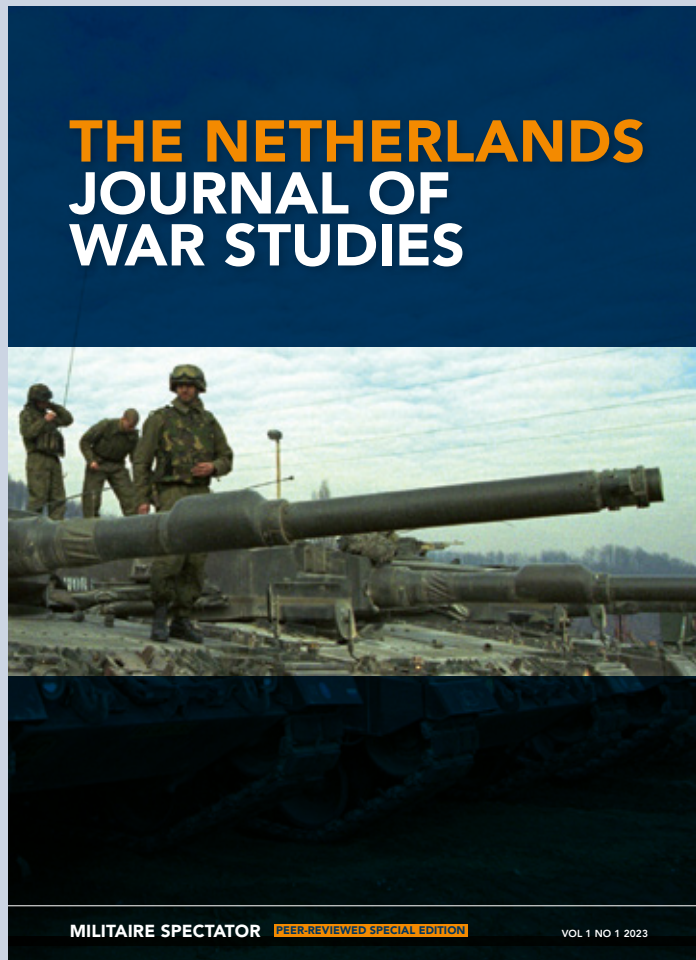
The *Militaire Spectator* aims to be a chronology on developments in war studies as well as to report the experiences and findings of military and civilian experts in the field of military science.

This year the *Militaire Spectator* publishes a special edition (open access) focused on the future of war studies. The articles received will be submitted to a process of blind peer review. The academic scope of the articles, whose topics should be related to the future of war studies, includes military operations sciences, international security studies, military history, strategy, cyber operations, behavioural sciences, ethics, intelligence studies, military policing, military law, and irregular and special operations.

The deadline for submitting papers is 15 September 2023. Authors are requested to send their contributions via email to: redactie.militaire.spectator@mindef.nl.

The guidelines for the presentation of the articles are:

- Name and contact details of the author(s).
- The article reflects current scientific discourse on war studies, and has a clear style, a title (and subtitle), structure indication, methodology, and discussion.
- The article contains a maximum of 8,000 words, including footnotes and bibliography. The total number of words excludes a short synopsis of 200 words and a list of keywords.
- When presented in the English language, the article should meet the standard requirements.

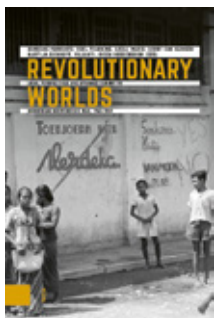
SIGNALERINGEN

Ukraine's Unnamed War

Before the Russian Invasion of 2022
Door Dominique Arel en Jesse Driscoll
Cambridge (Cambridge University Press) 2023
320 blz.
ISBN 9781009055949
€ 31,-

In de aanloop naar de annexatie van de Krim in 2014 claimde Moskou dat er een burgeroorlog gaande was in Oekraïne en dat Russische interventie daarom niet aan de orde was. In *Ukraine's Unnamed War* gaan Dominique Arel en Jesse Driscoll aan de hand van wetenschappelijke theorieën over burgeroorlog na hoe het conflict in Oekraïne precies verliep tot de grootschalige Russische invasie van februari 2022. Volgens de auteurs heeft het Kremlin de steun voor Rusland onder de Oekraïners verkeerd ingeschat en niet voorzien dat de invasie de politieke entiteiten in Oekraïne juist zou versterken.

Revolutionary Worlds

Local Perspectives and Dynamics during the Indonesian Independence War, 1945-1949
Bambang Purwanto e.a. (red.)
Zutphen (Walburg Pers) 2023
520 blz.
ISBN 9789463727587
€ 34,99

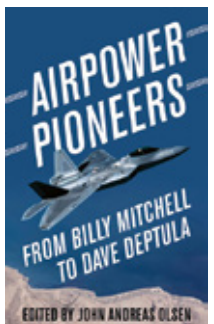
Revolutionary Worlds beziet de Indonesische revolutie (1945-1949) op een lokaal en regionaal niveau. Met zeventien bijdragen laten Indonesische en Nederlandse onderzoekers de verschillende werelden van de revolutie zien, vanuit uiteenlopende perspectieven. De auteurs vertellen hoe Indonesische, Chinese, Indische en Indiase burgers, strijders, boeren en ambtenaren de turbulente periode tussen 1945 en 1950 ondergingen en vormgaven. Zij richten zich op verschillende ideeën over onafhankelijkheid, overlevingsstrategieën, ervaringen van minderheden, mobilisatie, de lokale strijd om de macht en het gebruik van geweld, tegen de achtergrond van pogingen van de Indonesische en Nederlandse autoriteiten om controle te behouden of te verkrijgen.

Voor vorst en vaderland

Generaal-majoor G. Bakker van het Oost-Indische leger 1802-1869
Door Allard van Wely
Soest (BoekXpress) 2022
174 blz.
ISBN 9789464508963
€ 24,10

Met behulp van archiefstukken en literatuur reconstrueert de historicus Allard van Wely in *Voor vorst en vaderland* leven en loopbaan van Geert Bakker. Bakker werd in april 1815 op 13-jarige leeftijd ingedeeld bij het Coloniaal Depot voor dienst in de Oost, maar eerst naar Waterloo gestuurd. In 1817 volgde alsnog zijn vertrek naar Java. Van Wely beschrijft hoe Bakker in 1821 zijn eerste militaire expeditie naar Palembang meemaakte en een jaar later als tweede luitenant onderscheiden werd met de Militaire Willems-Orde. Uiteindelijk leidde Bakkers carrière hem naar de rang van generaal-majoor, in 1851 belast met het tijdelijk 'commandement van het Indische leger'.

Airpower Pioneers

From Billy Mitchell to Dave Deptula
Door John Andreas Olsen (red.)
Annapolis (United States Naval Institute Press) 2023
446 blz.
ISBN 9781682477892
€ 50,-

In *Airpower Pioneers* passeren twaalf denkers over het luchtoptreden de revue en proberen de auteurs te achterhalen welke invloed zij gehad hebben op de ontwikkeling van de Amerikaanse luchtmacht. Gekeken wordt welke standpunten de denkers innamen rond airpower-theorie, doctrine en strategie en of zij verantwoordelijk waren voor belangrijke organisatorische veranderingen. Sommige airpower-denkers dienden tijdens een ernstinzen van de U.S. Air Force en beschouwden zulke missies ook theoretisch. Auteur John Andreas Olsen zegt dat airpower zich door zijn bijzondere kenmerken, waaronder snelheid, flexibiliteit en precisie, genoeg bewezen heeft, maar dat er een grote uitdaging ligt in het matchen van de voortschrijdende technologie met nieuwe ideeën.

